

**WYKORZYSTYWANIE
PRZEWAGI KONTRAKTOWEJ
RAPORT UOKIK**

Warszawa, 2018 r.

Spis treści

1. Wstęp.....	2
2. Kontrole punktów skupu i przetwórców owoców.	4
a) Kontrole Prezesa UOKiK	4
b) Działania Wojewódzkich Inspektorów Inspekcji Handlowej	6
c) Współpraca z Krajowym Ośrodkiem Wsparcia Rolnictwa (KOWR).	7
3. Prace nad wzorem umowy kontraktacji - udział przedstawicieli Prezesa UOKiK.	8
a) Niski wolumen produkcji objęty kontraktacją.	11
b) Niski stopień stowarzyszenia producentów owoców.	13
c) Brak wiarygodnych i miarodajnych szacunków wielkości produkcji.	13
4. Pośrednictwo w obrocie owocami (działalność punktów skupu).	14
a) Forma prowadzenia działalności.	14
b) Ogólny mechanizm ustalania cen skupu.	14
c) Wielkość dostaw owoców	15
d) Liczba dostawców i promień dostaw do skupów	15
e) Odbiorcy owoców ze skupów.	16
f) Zjawisko powielania warunków zakupu owoców na kolejnych poziomach obrotu ..	17
5. Przeznaczenie owoców przemysłowych.	18
6. Umowy na rynkach owoców.	20
a) Cena.	20
b) Terminy płatności.	21
7. Praktyki mogące nieuczciwie wykorzystywać przewagę kontraktową.	22
a) Odległe terminy zapłaty oraz przekroczenia terminów płatności.	22
b) Niejasny sposób ustalania cen.	26
8. Postępowania w sprawie nieuczciwego wykorzystywania przewagi kontraktowej.	27
a) Postępowanie w sprawie T.B. Fruit Polska sp. z o.o. S.K.A. z siedzibą w Dwikozach.	27
b) Postępowanie w sprawie Döhler sp. z o.o. z siedzibą w Koziętulach Nowych.	28
c) Postępowanie w sprawie Real S.A. z siedzibą w Siedlcach.	29
d) Postępowanie w sprawie Rauch Polska sp. z o.o. z siedzibą w Przeworsku.	30
9. Nowelizacja ustawy o przewadze kontraktowej i prace nad regulacją europejską.	30
10. Wnioski i podsumowanie.	33

1. Wstęp.

W dniu 12 lipca 2017 roku weszła w życie ustawa z dnia 15 grudnia 2016 o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi¹. Ustawa umożliwia Prezesowi Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (Prezes UOKiK, Prezes Urzędu) podejmowanie w interesie publicznym działań, które mają zapobiegać praktykom nieuczciwie wykorzystującym przewagę kontraktową przez silniejszą stronę relacji w łańcuchu dostaw żywności.

Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, mając na względzie powtarzające się w poprzednich latach problemy na rynkach skupu owoców miękkich oraz jabłek przemysłowych, poczynawszy od II kwartału 2018 r. podejmował działania mające na celu monitorowanie rynku i przeciwdziałanie, zgodnie z przyznanymi ustawowo kompetencjami, ewentualnym praktykom odbiorców owoców, polegającym na nieuczciwym wykorzystywaniu przewagi kontraktowej².

W przygotowaniach skorzystano z doświadczeń postępowania wyjaśniającego wszczętego **we wrześniu 2017 r.** mającego na celu wstępne ustalenie, czy w związku z działaniami podmiotów zajmujących się skupem lub przetwarzaniem owoców, w szczególności jabłek, w zakresie skupu, dalszej odsprzedaży oraz przetwarzania jabłek mogło nastąpić naruszenie przepisów ustawy o nieuczciwym wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi, uzasadniające wszczęcie postępowania w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową. W toku ww. ubiegłorocznego postępowania przeprowadzone **zostały 4 kontrole z zakresu przewagi kontraktowej** w rejonie powiatu sandomierskiego (3 skupy i 1 przetwórca jabłek). Wezwano również największe podmioty zajmujące się skupem oraz przetwarzaniem jabłek

¹ Dz. U. z 2017 r., poz. 67 ze zm., dalej: u.p.n.w.p.k., ustawa o przewadze kontraktowej

² Owoce najwyższej jakości przeznaczone do spożycia bez przetwarzania, określane najczęściej jako owoce deserowe, sprzedawane są finalnie do handlu detalicznego. Druga szeroka kategoria to sprzedawane po znacznie niższych cenach owoce przeznaczone do przetworzenia (w tym zwłaszcza produkcję soków i mrożenie), czyli tzw. owoce przemysłowe. Działania Prezesa UOKiK koncentrowały się na owocach przemysłowych ponieważ sygnały z rynku dotyczące trudnej sytuacji sadowników wynikały głównie z warunków obrotu tą kategorią owoców.

przemysłowych o złożenie wyjaśnień dotyczących ich relacji z dostawcami jabłek, w tym warunków współpracy i realizacji umów.

Do działań podjętych w 2018 roku należały przede wszystkim zrealizowane przez pracowników UOKiK kontrole 7 dużych przedsiębiorców zajmujących się przetwórstwem oraz pośrednictwem w sprzedaży owoców przeprowadzone na podstawie ustawy o przewadze kontraktowej oraz 70 kontroli Inspekcji Handlowej w skupach owoców wykonanych na zlecenie Prezesa UOKiK. W toku prowadzonego postępowania wyjaśniającego, zwracano się do przetwórców o przekazanie danych dotyczących relacji z dostawcami, zasad prowadzenia działalności, w tym polityki handlowej, ustalania ceny i dokonywania zakupu owoców.

Na podstawie dostępnych danych, ocenić można, że tegoroczny sezon był rekordowy pod względem urodzaju, co spowodowało zjawisko nadprodukcji i drastyczny spadek cen skupu owoców. Produkcja owoców w sezonie 2018 r. według szacunków z końca lipca br. miała wynosić 4,2 mln t., natomiast pod koniec września szacowano ją na 4,4 mln t.³ Większość produkcji, bo ponad 3,9 mln t., przypada na jabłka, co stanowi blisko 60-procentowy wzrost względem roku poprzedniego. Urodzaj w krajach Unii Europejskiej, w postaci prognozowanego wzrostu o 36% (z ok. 9,5 miliona ton do ponad 12 milionów ton w 2018)⁴ nie przekłada się na produkcję światową. Prognozy dotyczące światowej produkcji jabłek w sezonie 2018 mogą być mniejsze rok do roku z uwagi na mniejszą produkcję w Chinach spowodowaną wiosennymi przymrozkami⁵. Również w przypadku owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych zbiory szacuje się na ponad 0,6 mln t., tj. o ok. 20% więcej od zbiorów 2017 r.⁶

Niezwykle istotnym problemem występującym na rynkach owoców miękkich oraz jabłek przemysłowych są odległe terminy płatności oraz zatory płatnicze w regulowaniu zobowiązań za skupione owoce. Problem ten dostrzeżony został także przez Ministerstwo Przedsiębiorczości i Transportu, które opublikowało w kwietniu 2018 roku raport „Zatory Płatnicze w Polsce. Zielona księga”⁷. Problemy zatorów płatniczych oraz odległych terminów płatności występują w różnych gałęziach gospodarki, w tym w rolnictwie, utrudniając producentom rolnym bieżącą spłatę zobowiązań. Zgodnie z raportem Krajowego Rejestru Długów, zadłużenie wśród przedsiębiorców rolnych na początku 2018 roku sięgało

³ Przedwiniowy szacunek głównych ziemioplodów rolnych i ogrodnich w 2018 r., Główny Urząd Statystyczny, 28 września 2018 r. <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/uprawy-rolne-i-ogrodnicze/przedwiniowy-szacunek-glownych-ziemioplodow-rolnych-i-ogrodnich-w-2018-roku,4,17.html>, dostęp: 25 października 2018 r.

⁴ <http://www.sadnowoczesny.pl/artykuly/ceny-owocow/prognosfruit-2018-ile-jablek/>, dostęp: 29 listopada 2018 r.

⁵ <https://www.goodfruit.com/harvest-by-the-numbers/>, dostęp: 29 listopada 2018 r.

⁶ Wstępny szacunek głównych ziemioplodów rolnych i ogrodnich w 2018 roku, Główny Urząd Statystyczny, 30 lipca 2018 r., <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/uprawy-rolne-i-ogrodnicze/wstepny-szacunek-glownych-ziemioplodow-rolnych-i-ogrodnich-w-2018-roku,3,12.html>, dostęp: 9 października 2018 r.

⁷ Zatory Płatnicze w Polsce. Zielona księga, s. 6.

poziomu 484 mln złotych. Z tej kwoty 84% przypadało na gospodarstwa zajmujące się uprawą roli lub hodowlą zwierząt⁸.

Analiza danych uzyskanych w toku podjętych działań doprowadziła do postawienia przez Prezesa UOKiK zarzutów z zakresu nieuczciwego wykorzystywania przewagi kontraktowej 4 przedsiębiorcom o znaczącej pozycji na rynku przetwórstwa owoców miękkich oraz jabłek przemysłowych. Celem prowadzonych postępowań, które zakończyć się mogą zakazem stosowania nieuczciwych praktyk handlowych i nałożeniem kar pieniężnych bądź też rozstrzygnięciami polubownymi (tzw. decyzje zobowiązujące) jest eliminacja z łańcucha dostaw owoców praktyk, takich jak wyznaczanie odległych terminów płatności i brak płatności w umówionej dacie czy też brak jasnego określania należnej zapłaty.

Raport podzielony został na rozdziały, w których rozwinięto najważniejsze wątki pojawiające się w związku z trudną sytuacją na rynku owoców. W pierwszej kolejności omówione zostały działania kontrolne podejmowane przez Prezesa UOKiK oraz na jego zlecenie (rozdział 2). Następnie omówiono prace nad wzorem umowy kontraktacji przygotowywanym przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (rozdział 3). Kolejne rozdziały raportu dotyczą rynku owoców, w tym produkcji, pośrednictwa oraz przeznaczenia owoców (rozdziały 4-6). Następnie analizie poddano umowy zawierane z dostawcami owoców, w szczególności w zakresie ustalania ceny oraz terminów płatności (rozdział 7). Kolejnym elementem raportu są praktyki mogące nieuczciwie wykorzystywać przewagę kontraktową, które zostały zidentyfikowane przez Prezesa UOKiK w trakcie podejmowanych działań (rozdział 8). Kolejny rozdział dotyczy przedstawienia postępowań prowadzonych w trybie ustawy o przewadze kontraktowej (rozdział 9). W treści raportu opisano także zmiany ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi, które wchodzi w życie z dniem 11 grudnia 2018 r. (rozdział 10). Ostatni rozdział zawiera podsumowanie oraz wnioski (rozdział 11).

2. Kontrole punktów skupu i przetwórców owoców.

a) Kontrole Prezesa UOKiK

Ustawa o przewadze kontraktowej przyznaje Prezesowi Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów kompetencję do prowadzenia kontroli przedsiębiorców. Instytucja kontroli pozwala na koncentrację czynności w celu pozyskania materiału dowodowego

⁸ Złe nastroje w rolnictwie i 484 mln złotych długów, dostęp online: <http://krd.pl/Centrum-prasowe/Informacje-prasowe/2018/Zle-nastroje-w-rolnictwie-i-484-mln-zlotych-dlugow>. Informacja dotyczy jedynie ograniczonej grupy 9286 przedsiębiorców, podczas gdy ogólna sytuacja gospodarstw rolnych, których liczba wynosi ok. 1,4 mln (dane GUS na koniec 2015 r.) jest według Krajowego Rejestru Długów prawdopodobnie znacznie gorsza.

w siedzibie przedsiębiorcy oraz zapoznania się z dodatkowymi wyjaśnieniami. Służy tym samym szybkości ustalenia, czy mogło dojść do naruszenia przepisów prawa.

W toku postępowania wyjaśniającego wszczętego 4 czerwca 2018 r. (sygn. akt RBG-4080-10/18/PS) Prezes UOKiK skontrolował **6 przetwórców** owoców miękkich oraz jabłek a także **1 duży podmiot skupujący** jabłka oraz owoce miękkie.

W pierwszej kolejności, w dniach 11-13 czerwca 2018 r., **przeprowadzono kontrolę 4 znaczących podmiotów zajmujących się przetwórstwem** w województwach: mazowieckim (**Zentis Polska sp. z o.o.** z siedzibą w Żelkowie Kolonii oraz **Real S.A.** z siedzibą w Siedlcach), kujawsko-pomorskim (**Unifreeze sp. z o.o.** z siedzibą w Miesiączkowie) oraz pomorskim (**Warmińskie Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego sp. z o.o.** z siedzibą w Kwidzynie).

Przyjęto dwa kryteria doboru kontrolowanych:

- obrotowe (wybrano podmioty o obrocie powyżej 100 mln zł)⁹ oraz
- geograficzne (podmioty w różnych częściach kraju).

Jako kontynuację wcześniejszych działań przeprowadzono w dniach **25-27 czerwca 2018 roku kontrole dwóch największych w Polsce producentów koncentratów owocowych** - **Austria Juice Poland sp. z o.o.** z siedzibą w Chełmie oraz **Döhler sp. z o.o.** z siedzibą w Koziętulach Nowych.

W toku kontroli ww. kontroli przetwórców pozyskano istotne dla sprawy dokumenty (wzory umów dostaw owoców oraz zawarte przy ich użyciu umowy z dostawcami, zestawienia skupowanych owoców wraz z terminami płatności, listy dostawców) jak również odebrano wyjaśnienia od osób kierujących kontrolowanymi przedsiębiorstwami oraz od osób odpowiedzialnych za współpracę z dostawcami. Pracownicy UOKiK dokonali oględzin pomieszczeń wykorzystywanych do odbioru, obróbki oraz przechowywania owoców i finalnych produktów.

W dniach od **19 do 21 września 2018 roku Delegatura UOKiK w Bydgoszczy przeprowadziła z kolei kontrolę największego dostawcy jabłek do spółki Dohler sp. z o.o.** z siedzibą w Koziętulach Nowych, prowadzącego punkty skupu owoców. W trakcie kontroli odebrano wyjaśnienia od właściciela przedsiębiorstwa oraz pozyskano dokumentację dotyczącą współpracy kontrolowanego z dostawcami, jak i odbiorcami owoców miękkich i jabłek przemysłowych.

⁹ Kryterium zastosowania ustawy o przewadze kontraktowej jedynie do przedsiębiorców osiągających roczny obrót w wysokości co najmniej 100 mln zł zostało usunięte nowelizacją ustawy wchodzącą w życie 11 grudnia 2018 r. (Dz. U. z 2018 r., poz. 2203).

b) Działania Wojewódzkich Inspektorów Inspekcji Handlowej

Podległa merytorycznie Prezesowi UOKiK Inspekcja Handlowa (będąca częścią zespolonej administracji rządowej w województwach podległej organizacyjnie wojewodom) podejmowała działania kontrolne na rynkach owoców miękkich oraz jabłek przemysłowych w od końca lipca do września 2018 r.

Pierwszy etap kontroli zleconych przez Prezesa UOKiK, ukierunkowanych na pozyskanie informacji o relacjach handlowych **w ramach skupu owoców miękkich**, miał miejsce w dniach **30 lipca - 17 sierpnia 2018 r.** Działania kontrolne miały na celu sprawdzenie sposobu funkcjonowania podmiotów pośredniczących w sprzedaży owoców miękkich w tym, w szczególności, pod kątem warunków umów zawieranych pomiędzy przedsiębiorcami zajmującymi się ich obrotem na różnych szczeblach oraz sposobu ustalania cen. Materiał zebrany w toku ww. kontroli został włączony do postępowań prowadzonych przez Prezesa UOKiK na podstawie ustawy z dnia 16 lutego 2007 o ochronie konkurencji i konsumentów¹⁰ oraz przepisów ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi. **Kontrolę podmiotów działających na rynkach owoców miękkich przeprowadziły cztery Wojewódzkie Inspektoraty Inspekcji Handlowej w łącznie 30 podmiotach** (WIIH w Warszawie skontrolował 10 punktów skupu, WIIH w Kielcach - 9, WIIH w Lublinie - 8, WIIH w Łodzi - 3).

Druga tura kontroli prowadzona była z kolei w dniach **20 sierpnia - 12 września 2018 r.** i objęła rynek skupu **jabłek przemysłowych**. **Kontrole prowadziły cztery Wojewódzkie Inspektoraty Inspekcji Handlowej w łącznie 40 podmiotach** (WIIH w Warszawie skontrolował 15 punktów skupu, WIIH w Lublinie - 15, WIIH w Kielcach - 7, WIIH w Poznaniu - 3).

Inspekcja Handlowa od 18 lipca 2018, na zlecenie Prezesa UOKiK, prowadziła również monitoring cen owoców miękkich oferowanych konsumentom w punktach sprzedaży detalicznej. Tygodniowo prowadzono monitoring w średnio ponad 400 punktach sprzedaży.

W związku z sygnałami o domniemanym nieprawdziwym oznaczaniu pochodzenia żywności, wszystkie wojewódzkie inspektoraty Inspekcji Handlowej prowadziły kontrole oznakowania i jakości handlowej świeżych owoców i warzyw. W ramach tego typu doraźnych kontroli do końca lipca 2018 r. poddano kontroli prawie 1400 partii owoców i warzyw, szczególnie pod kątem rzetelności informacji w przedmiocie kraju pochodzenia. Realizowano także w ramach rocznego planu kontroli działania weryfikujące jakość i prawidłowość obrotu świeżymi owocami i warzywami. Inspektorzy na bieżąco reagowali też

¹⁰ tj. Dz. U. 2018 r., poz. 798 ze zm.

na wszelkie sygnały konsumentów czy organizacji społecznych w zakresie odnotowanych na rynku nieprawidłowości.

c) Współpraca z Krajowym Ośrodkiem Wsparcia Rolnictwa (KOWR).

Dnia 16 marca 2018 r. Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów i Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa zawiązali grupę roboczą do spraw rynków owoców miękkich. Podczas dwóch spotkań grupy roboczej (25 kwietnia i 29 maja br.) oraz bieżących kontaktów między instytucjami ustalono przeprowadzenie skoordynowanych kontroli punktów skupu owoców miękkich oraz zakładów przetwórstwa owocowego w sezonie wiosenno-letnim. Organy wymieniły się doświadczeniami, w szczególności dotyczącymi metodologii prowadzenia działań kontrolnych, a także uzgodniły zawarcie porozumienia o współpracy. Do zawarcia porozumienia między Prezesem UOKiK a KOWR w zakresie zwalczania nieuczciwego wykorzystywania przewagi kontraktowej doszło 5 czerwca 2018 r.

Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa poprzez oddziały terenowe przeprowadził kontrole w zakresie wypełniania obowiązku zawierania umów na dostawy zgodnych z ustawą o organizacji niektórych rynków rolnych¹¹ oraz rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013.

Rola KOWR polegała na weryfikacji, czy umowy są zawierane oraz czy posiadają wszelkie niezbędne elementy określone w ww. obowiązujących przepisach. Kontrolą na miejscu objęto 33 podmioty na terenie całego kraju, nabywające owoce miękkie tj. truskawki, maliny, porzeczki i borówki. **W 6 podmiotach stwierdzono nieprawidłowości** tj. brak umów lub wszystkich wymaganych jej elementów. W stosunku do **4 nabywców** produktów rolnych wymierzono karę pieniężną, natomiast w **2 przypadkach** nadal toczą się postępowania wyjaśniające.

Prezes UOKiK przekazał Krajowemu Ośrodkowi Wsparcia Rolnictwa dane podmiotów, które nie zawierały umów nabycia owoców w formie pisemnej z producentami owoców, uzyskane w toku działań kontrolnych zleconych przez Prezesa UOKiK Wojewódzkim Inspektorom Inspekcji Handlowej. Ujawniono 4 przypadki, w których skupujący owoce miękkie nie podpisywali umów z producentami owoców miękkich, naruszając tym samym przepisy ustawy o organizacji niektórych rynków rolnych. Skupujący argumentowali, iż umowy nie były zawierane z osobami fizycznymi lub osobami, które nie chcą podpisywać żadnych umów w obawie przed związaniem się ze skupującym.

¹¹ tj. Dz.U. z 2018, poz. 945; dalej: uonrr.

3. Prace nad wzorem umowy kontraktacji - udział przedstawicieli Prezesa UOKiK.

W lipcu 2018 roku Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi rozpoczęło prace nad wzorem umowy kontraktacji, który mógłby służyć podmiotom działającym na rynkach produkcji rolnej. W toku prac nad wzorem umowy kontraktacji organizowane były spotkania, w których obok przedstawicieli Ministerstwa, Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa, i reprezentantów plantatorów owoców, przetwórców oraz firm skupujących owoce, **aktywny udział brali pracownicy Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów.**

W toku kilku spotkań **wypracowano koncepcję wzoru umowy kontraktacji**, która mogłaby być stosowana w stosunkach producent - przetwórcza lub producent - skup. Rozwiązania wypracowane w toku ustaleń pozwalają na zabezpieczenie możliwości zbytu produktów po określonej uprzednio cenie, co powinno pomóc obu stronom umowy uzyskać większą pewność i stabilność prowadzonej działalności. Przygotowany wzór umowy kontraktacji ma charakter uniwersalny, ponieważ może zostać zastosowany do wszystkich produktów rolnych. Zawiera on postanowienia regulujące stosunki między stronami w zakresie jakości produktów rolnych, w tym także możliwości jej kwestionowania przez strony, warunków realizacji umowy i terminów dostaw, procedury płatności, kar umownych oraz siły wyższej.

Przedstawiciele Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów uczestniczyli we wszystkich spotkaniach organizowanych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. **Projekt umowy był również konsultowany z UOKiK, którego szereg uwag zostało uwzględnionych w ostatecznym wzorze umowy udostępnionym przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi 17 września 2018 r.¹².**

4. Rynek produkcji owoców.

a) Produkcja i problemy rynku owoców w 2018 r.

Na rynku owoców w 2018 roku wystąpiło zjawisko nadprodukcji, co w połączeniu z wcześniejszym niż w poprzednich latach okresem dojrzewania owoców i wysokim stopniem zawiązania owoców, wywołało perturbacje na rynku. Pojawiające się następnie zjawiska pogodowe, w szczególności susza i wysokie temperatury, również wpłynęły na rynek powodując przyspieszenie zbiorów i spadek cen owoców.

¹² Apel Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/rolnictwo/apel-ministra-rolnictwa-i-rozwoju-wsi1> (dostęp dnia 9 października 2018r.).

Wynikowy szacunek produkcji owoców z drzew i krzewów w 2018 r. powinien być znany w drugiej połowie grudnia br.¹³ Jednakże, bazując na wcześniejszych szacunkach Głównego Urzędu Statystycznego, można określić poziom tegorocznej produkcji jako bardzo wysoki.

Główny Urząd Statystyczny opublikował 30 lipca 2018 r. opracowanie „Wstępny szacunek głównych ziemioplodów rolnych i ogrodnich w 2018 roku”, gdzie wskazano na ilości zbiorów, między innymi owoców. Zgodnie z raportem GUS, tegoroczne zbiory owoców były oceniane jako rekordowe (na poziomie o ponad połowę wyższym od produkcji roku poprzedniego). Zima 2017/2018 była łagodna i w większości nie spowodowała strat w uprawach sadowniczych. Szacunki potwierdzone zostały, a w wielu przypadkach nawet wzrosły w kolejnym, wrześniowym raporcie GUS.¹⁴

Tegoroczne zbiory owoców z plantacji drzew owocowych zostały ocenione we „Wstępnym szacunku ...” na ponad 4,2 mln t, natomiast prognozy z września 2018 r. mówią już o 4,4 mln t., przy czym zbiory z **sadów jabłoniowych** zostały oszacowane na przeszło 3,9 mln t (w porównaniu do bardzo niskiej produkcji roku poprzedniego jest to **ponad 55 % wzrostu i o około 25 % więcej od średniej produkcji z lat 2011-2015**). GUS wskazywał także, że dobre warunki wegetacji owoców mogą spowodować, iż szacowany poziom produkcji jabłek może zostać przekroczony. Według innych danych produkcja jabłek w Polsce może wynieść w 2018 r. nawet 4,5 mln ton¹⁵.

W 2018 roku zanotowano **rekordową produkcję wiśni i czereśni**. Produkcja wiśni według szacunków GUS, przekracza 200 tys. t., natomiast produkcja czereśni została oszacowana na ok. 60 tys. t. Z przyczyn ekonomicznych (niskie ceny skupu) oraz braku pracowników do zbioru, znaczna część owoców mogła pozostać na drzewach. Dotyczy to zwłaszcza wiśni.

¹³ Por. Wynikowy szacunek głównych ziemioplodów rolnych i ogrodnich w 2017 r. Głównego Urzędu Statystycznego oraz Wynikowe szacunki z poprzednich lat, każdorazowo publikowane między 19 a 21 grudnia, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/uprawy-rolne-i-ogrodnicze/wynikowy-szacunek-glownych-ziemioplodow-rolnych-i-ogrodnich-w-2017-roku,5,16.html> i archiwum dostępne na tej stronie (dostęp: 7.12.2018 r.)

¹⁴ Przedwiniowy szacunek głównych ziemioplodów rolnych i ogrodnich w 2018 r., op. cit.

¹⁵ <https://www.e-sadownictwo.pl/wiadomosci/z-kraju/6547-rekordowa-produkcja-jablek-w-polsce-zbierzemy-4-5-mln-ton> dostęp: 29 listopada 2018 r.

Podobnie jak w przypadku drzew owocowych zanotowano **bardzo dobre plonowanie większości gatunków krzewów owocowych i plantacji jagodowych**. Produkcję owoców z krzewów owocowych w sadach i plantacjach jagodowych oceniono wstępnie na znacznie ponad 0,6 mln t, tj. **o przeszło 20% więcej niż w roku poprzednim**.

Najmniejszą dynamikę wzrostu w porównaniu do poprzedniego sezonu zanotowano dla zbiorów **truskawek** (wzrost o niespełna 10% do ok. 195 tys. t.).

Produkcję porzeczek ogółem (czarnych i kolorowych łącznie) oceniono w cytowanych szacunkach GUS opublikowanych pod koniec września na ok. 170 tys. t (w tym porzeczek czarnych na ok. 130 tys. t), tj. **o ponad 30% więcej od bardzo niskich zbiorów ubiegłorocznych**. Podobnie jak w przypadku innych gatunków owoców przeznaczanych do przetwórstwa, znaczna część porzeczek mogła zostać niezebrana ze względu na niskie ceny skupu. **Produkcja malin** była szacowana na poziomie niższym niż podawanym we wstępnych szacunkach (130 t.¹⁶) może osiągnąć poziom około 120 tys. t.¹⁷ (**o ponad jedną czwartą więcej niż w 2017 r.**). W porównaniu do roku poprzedniego, zanotowano także wzrost **produkcji agrestu** (o blisko jedną czwartą), lecz biorąc pod uwagę średnią z lat 2011-2015 zanotowano **ponad 15-procentowy spadek**¹⁸. Łączne zbiory owoców tego gatunku oszacowano na niespełna 12 tys. t.

Produkcja owoców z pozostałych gatunków krzewów owocowych i plantacji jagodowych uprawianych w sadach została oceniona na ok. 95 tys. t., tj. **o ponad jedną czwartą więcej niż w 2017 r. i znacznie więcej od średniej z lat 2011-2015**, głównie z powodu wzrostu areалу. W bieżącym roku bardzo wysoko oceniono plonowanie aronii. W ostatnich latach coraz większego znaczenia nabierają również nasadzenia nowych gatunków, takich jak np. jagoda kamczacka¹⁹.

Trudna sytuacja na rynku owoców w sezonie 2018 roku spowodowana była w dużym stopniu ogromnym urodzajem owoców każdego rodzaju. Brak przymrozków wiosennych oraz ciepły i wilgotny okres na przełomie marca oraz kwietnia spowodowały obszerne kwitnienie

¹⁶ Wstępny szacunek głównych ziemioplodów rolnych i ogrodnich w 2018 roku, op. cit.

¹⁷ Przedwynikowy... op. cit.

¹⁸ Wstępny szacunek głównych ziemioplodów rolnych i ogrodnich w 2018 roku, op. cit.

¹⁹ Wstępny szacunek głównych ziemioplodów rolnych i ogrodnich w 2018 roku, op. cit., *Przedwynikowy... op. cit.*

oraz zawiązanie owoców. Następstwem tych zjawisk atmosferycznych było przyspieszenie zbiorów owoców, które w tym roku miały miejsce wcześniej niż w ubiegłych latach.

Z informacji uzyskanych w toku działań kontrolnych ustalono, że w roku 2018 poziom zawiązania owoców w trakcie kwitnienia był na zdecydowanie większym poziomie niż w latach poprzednich, co zapowiadało duże plony. **Przekazane od producentów informacje wskazują, że w roku 2018 osiągnięto zbiory z jednego hektara o 56% większe niż w innych urodzajnych latach.** Tak duża ilość owoców na rynku przy braku znacznego wzrostu możliwości produkcyjnych przedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem owoców powoduje spadek ceny. Klasyczny mechanizm podaży i popytu spowodował, iż cena skupu owoców przez przedsiębiorstwa przetwarzające znalazła się na bardzo niskim poziomie. Na marginesie należy podkreślić, iż **zjawisko dużych plonów owoców dotyczy nie tylko Polski, ale także wielu krajów europejskich takich jak Hiszpania, Serbia, Rumunia czy też Ukraina. W każdym z tych krajów wystąpiło zjawisko rekordowego urodzaju, na przykład produkcja wiśni i czereśni wzrosła rok do roku o ok. 30%²⁰.**

Z nadprodukcją związany jest także problem **braku kontroli nasadzeń**. Producenci rolni tworzą kolejne plantacje oraz sady, podczas gdy w ostatnich latach liczba nowych drzew wzrastała szybciej niż możliwości produkcyjne zakładów przetwórczych. Zbyt duży areal produkcyjny drzew jabłkowych i krzewów owocowych powoduje, że owoców na rynku w toku sezonu pojawia się zbyt dużo. Urodzajny rok tylko pogłębia ten problem przez co na rynku pojawia się ilość owoców nieadekwatna do popytu, co wzmacnia pozycję nabywców i powoduje obniżenie ceny.

a) Niski wolumen produkcji objęty kontraktacją.

Umowa kontraktacji uregulowana została w art. 613 § 1 Kodeksu cywilnego. W umowie kontraktacji producent rolny zobowiązuje się wytworzyć i dostarczyć kontraktującemu oznaczoną ilość produktów rolnych określonego rodzaju, a kontraktujący zobowiązuje się te produkty odebrać w terminie umówionym, zapłacić umówioną cenę oraz spełnić określone świadczenie dodatkowe, jeżeli umowa lub przepisy szczególne przewidują obowiązek spełnienia takiego świadczenia.

Umowa kontraktacji stworzona została dla zapewnienia stabilizacji dla obu stron umowy. Pozwala producentom rolnym na uzyskanie gwarancji zbytu wyprodukowanych towarów po określonej cenie, natomiast kontraktujący otrzymuje gwarancję nabycia określonej ilości towaru.

²⁰ <https://www.sadownictwo.com.pl/zbiory-czereśni-i-wisni-w-ue-w-2>, dostęp: 29 listopada 2018 r.

Zgodnie z art. 38q ust. 1a ustawy o organizacji niektórych rynków rolnych **przed dostawą produktu rolnego powinna zostać zawarta umowa** (w formie pisemnej, dokumentowej lub elektronicznej), przy czym obowiązek ten nie przewiduje konieczności wyboru kontraktacji, wskazuje natomiast na określone postanowienia, które muszą zostać w umowie zawarte.

Zmienne warunki produkcji owoców i obrotu nimi powodują, że umowa kontraktacji, nie jest częstą formą współpracy. Nawet w przypadku zawarcia umowy o takiej nazwie, nie spełnia ona swojej roli, ponieważ odbiorcy owoców stosują postanowienia, które uzależniają cenę od warunków rynkowych. Brak wskazania ceny nominalnej, minimalnej lub też sprawdzalnego sposobu jej wyliczenia nie stanowi dla producenta wystarczającej gwarancji poziomu ceny na moment dostawy. **Określenie ceny na samym końcu procesu produkcyjnego, w dużej mierze niezależnego od człowieka i opartego na działaniu natury, nie sprzyja stabilności i rozwojowi gospodarstw rolnych.**

Mała liczba umów kontraktacji i umów długoterminowych z określeniem co najmniej ceny minimalnej uzależnia wynagrodzenie producentów rolnych od sytuacji rynkowej w momencie sprzedaży owoców. W ocenie Prezesa UOKiK, **większa liczba umów kontraktacji** zawierana przez rolników ze wskazaniem ceny skupu już na etapie zawarcia umowy **wpłynęłaby stabilizująco na warunki sprzedaży owoców w ciągu całego sezonu.**

Należy zwrócić uwagę również na fakt, że umowa kontraktacji, jeżeli ma obejmować „wytworzenie i dostarczenie” produktów rolnych (art. 613 par. 1 Kodeksu cywilnego), powinna być zawierana znacznie wcześniej niż tuż przed dostawą, tak aby producent rolny mógł zaplanować swoje działania i ich koszty z wyprzedzeniem (m.in. intensywność zabiegów pielęgnacyjnych i ochrony roślin zależną od przeznaczenia owoców do przetwórstwa albo też do bezpośredniego spożycia).

Przetwórcy owoców wskazywali w swoich wyjaśnieniach na niepokojące zjawisko, które spowodowało odejście od zawierania umów kontraktacji z dostawcami. Mianowicie, producenci rolni w przypadku mniej urodzajnego roku odmawiali sprzedaży owoców kontraktującemu, tłumacząc się warunkami atmosferycznymi, podczas gdy okazywało się, że owoce sprzedawane były po cenie rynkowej innym podmiotom.

Niezależnie zatem od możliwego stosowania nieuczciwych praktyk przez nabywców owoców, należy pamiętać o tym, że zawarcie umowy nakłada obowiązki na obie strony kontraktu. Producent rolny niezależnie od ceny rynkowej powinien wywiązać się ze swoich obowiązków i dostarczyć produkty pochodzące z terenu objętego kontraktacją po cenie wskazanej w umowie. Obie strony rynku są od siebie zależne i ważnym jest, aby ich współpraca odbywała się w duchu kooperacji i zrozumienia. W tym miejscu należy wskazać

na rolę organizacji producentów rolnych, które powinny edukować swoich członków w zakresie konieczności dotrzymywania umów długoterminowych również w okresach, gdy cena w nich zapisana jest poniżej poziomu rynkowego (o ile tylko cena umowna została zapisana z uwzględnieniem interesów obu stron).

b) Niski stopień stowarzyszenia producentów owoców.

Pozycja rynkowa pojedynczego dostawcy w stosunkach z podmiotami przetwarzającymi owoce jest słaba, ponieważ pojedynczy dostawca nie posiada żadnego wpływu na działalność odbiorcy. **Tworzenie struktur zrzeszających producentów pozwala na negocjacje cen**, ponieważ zakończenie współpracy z całą grupą spowodowałoby, że przetwórcza pozbawiony zostałby surowca potrzebnego do zachowania ciągłości produkcji. **Zrzeszenie się producentów to nie tylko większa siła negocjacyjna**, ale także możliwość wymiany doświadczeń, wprowadzania innowacji czy też obniżania kosztów produkcji, np. przy okazji hurtowych zakupów środków niezbędnych do funkcjonowania gospodarstwa (środki ochrony roślin, maszyny etc.).

Niewątpliwie, konieczne jest podjęcie działań edukacyjnych zmierzających do podniesienia świadomości producentów rolnych w zakresie **korzyści wynikających z tworzenia związków i stowarzyszeń**. Przykładem stowarzyszania się wśród producentów rolnych są związki branżowe producentów buraków cukrowych czy marchwi. Związki te, reprezentując wielu dostawców, aktywnie uczestniczą w pracach nad projektem umowy na dany rok oraz ustalaniem ceny (np. ceny minimalnej).

c) Brak wiarygodnych i miarodajnych szacunków wielkości produkcji.

Duży problem, na który zwracano uwagę Prezesa UOKiK, to **niemiarodajne szacunki dotyczące spodziewanych plonów**. Szacowanie plonów jest kluczowe z punktu widzenia zarówno dostawców, jak i nabywców owoców. Podpisywanie umów kontraktacji i umów współpracy odbywa się pod koniec zimy lub na wiosnę, w okolicach marca oraz kwietnia. W tym okresie ma miejsce kwitnienie drzew oraz krzewów, od którego w dużej mierze zależy plon w okresie zbiorów. Warunki pogodowe w tym okresie mają kluczowe znaczenie dla wielkości plonu. Przymrozki, które miały miejsce w okolicach kwietnia w 2017 roku spowodowały jedno z najmniejszych plonów w ostatnich latach i braki owoców na rynku. Odmienna sytuacja miała miejsce w sezonie 2018, gdzie dobre warunki pogodowe spowodowały nadzwyczaj wysokie plony we wszystkich częściach kraju.

Możliwość właściwego oszacowania plonów pozwala na negocjacje ceny, która znajdzie się w umowie kontraktacji. Z wiedzy Prezesa UOKiK wynika, że przetwórcy na każdym etapie wzrostu owoców obserwują owocowanie drzew oraz krzewów i posiadają przybliżone informacje dotyczące zbiorów, które wpływają na oferowaną cenę owoców.

W niektórych państwach (np. w Niemczech) do szacowania zbiorów używane są zaawansowane metody oparte m.in. na zdjęciach lotniczych czy satelitarnych. Należy dążyć do wprowadzenia analogicznych rozwiązań w Polsce.

4. Pośrednictwo w obrocie owocami (działalność punktów skupu).

Kontrole Wojewódzkich Inspektorów Inspekcji Handlowej przeprowadzone w skupach owoców pozwoliły na ustalenie sposobu prowadzenia działalności w zakresie zakupu owoców i dalszej ich odsprzedaży do przetwórców owoców. Poniżej omówiona zostanie problematyka działalności skupów owoców. Zwrócić należy uwagę na odmienną specyfikę skupu owoców miękkich i jabłek. Jabłka mogą być magazynowane dłużej niż owoce miękkie oraz transportowane na większe odległości, podczas gdy owoce miękkie wymagają niezwłocznej sprzedaży oraz ostrożności w transporcie.

a) Forma prowadzenia działalności.

Skontrolowane skupy owoców miękkich prowadziły działalność przede wszystkim w formie stacjonarnego punktu, do którego producenci dostarczają owoce. Większość kontrolowanych prowadziła po jednym punkcie stacjonarnym. W kilku przypadkach było to od 2 do 5 punktów, a największy z podmiotów posiadał skupy w 10 lokalizacjach.

Obok stacjonarnych punktów skupujący posiadają także ruchome punkty skupu, które odbierają owoce od producentów rolnych. Jest to dodatkowa forma działalności podejmowanej przez pojedynczych skupujących. Jeden ze skontrolowanych skupów posiadał tylko ruchomy punkt skupu, bez działalności w stacjonarnej formie.

Podmioty kontrolowane zgodnie twierdziły, iż na terenie ich działalności znajduje się wiele innych podmiotów również zajmujących się tą działalnością. Liczba konkurentów w najbliższej odległości oscylowała od 10 do 30 podmiotów.

b) Ogólny mechanizm ustalania cen skupu.

Jedno z zagadnień poruszanych w wyjaśnieniach składanych w toku kontroli przez prowadzących punkty skupu dotyczyło sposobu ustalania przez nich cen zakupu owoców. Potwierdziły się ustalenia dokonane w toku wcześniejszych czynności prowadzonych przez UOKiK dotyczące przełożenia cen w dół łańcucha dostaw. Cena proponowana przez skup ustalana jest w oparciu o cenę oferowaną przez dalszego odbiorcę, tj. przetwórcę. Podana przez przetwórcę cena jest pomniejszana przez skupującego o marżę, koszty prowadzenia działalności oraz koszty transportu i jest to cena oferowana poszczególnym producentom rolnym. Ostateczna cena oferowana przez skup ustalana jest również w oparciu o informacje o cenach obowiązujących w okolicznych skupach.

Skupujący owoce podawali, że o cenie, po której zostaną od nich zakupione dowiadują się późnym popołudniem, najczęściej około godziny 17-18. Dopiero później informacje o „cenie dnia” otrzymują producenci współpracujący ze skupami. Dzieje się to najczęściej poprzez kontakt telefoniczny lub tablicę znajdującą się przed skupem. W przypadku owoców miękkich informację o cenie producent uzyskuje zwykle już po zbiorze, co determinuje konieczność wykonania jak najszybszej dostawy i sprzedaży produktów. W przypadku jabłek istnieje możliwość ich przechowania w warunkach chłodniczych przez pewien czas.

c) Wielkość dostaw owoców

Ilość dostarczanych owoców do poszczególnych skupów różni się znacząco. Wynika to przede wszystkim ze specyfiki danego owocu (m.in. nakładu pracy przy zbiorze), a także wielkości dostawcy. Z danych przekazanych przez kontrolowanych wynika, że przeciętne **dostawy owoców miękkich do skupów wahają się od kilkudziesięciu kg do kilku lub sporadycznie kilkunastu ton** zależnie od wielkości producenta oraz rodzaju owocu. Z kolei, **przeciętne dostawy jabłek przemysłowych są wielkości kilku - kilkunastu ton**. Skupujący nabywają owoce zarówno od osób fizycznych produkujących owoce w przydomowych sadach, jak i dużych gospodarstw dysponujących możliwością zebrania znaczącej ilości owoców.

Z kolei, skupujący dostarczają owoce przetwórcom standardowo w większych ilościach. Pojedyncze dostawy realizowane przez skupy do przetwórców są wielkości do ok. 25 ton (jeden pełen samochód ciężarowy), choć wśród badanych zdarzały się również większe dostawy.

d) Liczba dostawców i promień dostaw do skupów

Skupujący ze względu na różną skalę działalności posiadają zróżnicowaną liczbę dostawców. Spośród kontrolowanych duże skupy posiadały nawet 800 dostawców. Natomiast małe podmioty współpracują z kilkunastoma - trzydziestoma dostawcami.

Skupujący nie wskazywali, jakie są kryteria, według których producenci owoców wybierają konkretny skup. **Dostawy owoców miękkich oraz jabłek do skupów realizowane są przede wszystkim z obrębu tej samej gminy lub gmin ościennych** (24 zbadane skupy jabłek), 7 skontrolowanych skupów otrzymuje jabłka tylko z gminy, na terenie której działa, natomiast 2 skupy nabywają jabłka spoza bezpośredniej okolicy gminy. Podobne wyniki dały kontrole skupów owoców miękkich: w 18 przypadkach owoce pochodziły z gminy operowania skupu lub z gmin ościennych, w 5 - wyłącznie z gminy siedziby skupu, natomiast 3 podmioty kupowały owoce z dalszych okolic.

Ustalenia te prezentuje poniższa tabela zbiorcza.

Pochodzenie geograficzne owoców zakupionych przez skupy		
	Owoce miękkie	Jabłka
z gminy położenia skupu	5	7
z gminy położenia skupu lub gminy sąsiedniej	18	25
spoza bezpośredniej okolicy gminy położenia skupu	3	2
brak skupu lub jednoznacznej odpowiedzi	4	6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie protokołów kontroli Inspekcji Handlowej.

Należy przy tym zaznaczyć, że poszczególne rodzaje owoców wożone są na różne odległości - w zależności od wytrzymałości owocu oraz położenia zakładu zainteresowanego dalszego nabywcy. Decydujące znaczenie może mieć przy tym nie tylko odległość, ale również położenie przy ciągach komunikacyjnych.

e) Odbiorcy owoców ze skupów.

Według uzyskanych informacji, można wyróżnić **cztery główne kategorie przeznaczenia owoców**:

- przetwórstwo na koncentrat owocowy,
- mrożenie - szczególnie popularne w przypadku owoców miękkich, natomiast praktycznie nie występujące w przypadku jabłek,
- produkcja soków przeznaczonych do spożycia (bezpośrednio wyciskane z owoców i gotowe do spożycia bez rozcieńczania, jak w przypadku koncentratu - tzw. NFC²¹),
- przeznaczenie na konsumpcję - tzw. owoce deserowe, najwyższej jakości, przeznaczone na rynek detaliczny.

Niektórzy odbiorcy przetwarzają owoce na kilka różnych sposobów (np. mrożenie, produkcja koncentratów, produkcja soków NFC).

Przeznaczenie owoców determinowane jest przede wszystkim ich stanem w momencie dostawy. Owoce zniszczone mogą zostać przeznaczone tylko na sok lub koncentrat. Z kolei, owoce w dobrym stanie nie będą w pierwszym rzędzie przeznaczone na sok, ponieważ producent (rolnik) woli sprzedać je po wyższych cenach. Dobra jakość owoców, a co za tym idzie - wyższa cena, wynika również z większych nakładów na ich zbiór i przygotowanie do dostarczenia (np. odszypułkowanie truskawki przeznaczonej do mrożenia).

²¹ Z ang. *not from concentrate* - nie z koncentratu.

Ustalenia w zakresie odległości skupu od dalszych nabywców owoców prezentuje poniższa tabela.

Deklarowana odległość skupu od przetwórców owoców		
	Owoce miękkie	Jabłka przemysłowe
Poniżej 50 km	8	11
51 - 100 km	8	5
101 - 200 km	5	14
Powyżej 200 km	5	3
Brak skupu lub jednoznacznej odpowiedzi	4	6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie protokołów kontroli Inspekcji Handlowej.

Skontrolowane skupy nie współpracują ze wszystkimi odbiorcami owoców znajdującymi się na terenie ich działalności. Skupujący wskazywali na przypadki, w których do współpracy nie doszło z następujących względów:

- przetwórcy nie chcieli współpracować z danym skupem z uwagi na zbyt małe możliwości dostaw, które nie odbywałyby się codziennie, a np. co dwa tygodnie,
- do sprzedaży nie doszło z uwagi na niespełnienie wymagań jakościowych przez dostawcę,
- zbyt odległe terminy płatności i opóźnienia ze strony odbiorcy w przeszłości zniechęcały skup do podjęcia współpracy z danym przetwórcą.

f) Zjawisko powielania warunków zakupu owoców na kolejnych poziomach obrotu

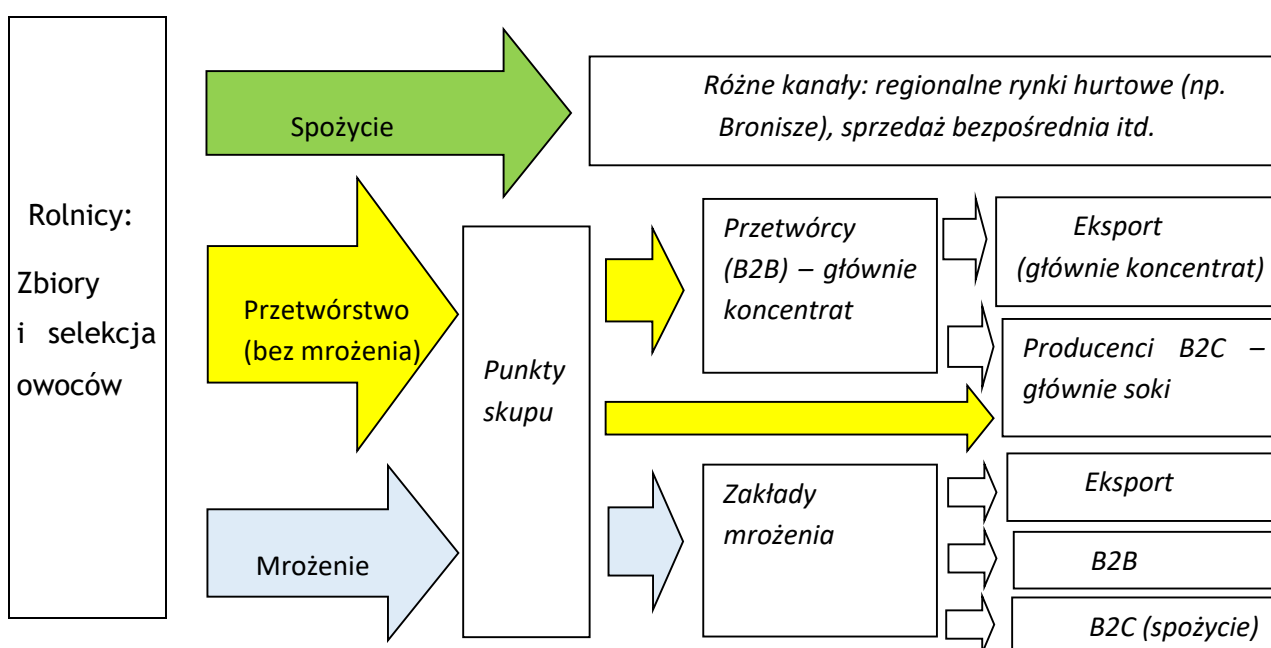
W toku analizy dokumentów kontrolnych dostrzeżono zależność między postępowaniem przetwórców a praktyką gospodarczą skupów owoców. Zauważalne jest zjawisko transmisji warunków stosowanych przez przetwórcę wobec skupów na producentów owoców (m.in. w zakresie ceny i terminów zapłaty). Podmioty skupujące owoce, otrzymując zapłatę w terminie 90 dni, również w umowach z producentami owoców stosują termin płatności co najmniej 90 dni, a nawet 100 lub 180 dni.

Szeroko stosowaną praktyką jest **powielanie zapisów lub też całych wzorców umów**, które skup zawiera z przetwórcami i przedkładanie ich przez punkty skupu jako własnych wzorów umowy. Wskazuje to na negatywny wpływ praktyk stosowanych przez przetwórców (m.in. brak płatności w terminie, niejasny sposób obliczania ceny lub brak informacji o sposobie jej kalkulacji) na pozostałe podmioty w łańcuchu dostaw żywności.

5. Przeznaczenie owoców przemysłowych.

Producenci owoców nastawiają swoją produkcję przede wszystkim na owoce przeznaczone do spożycia, czyli tzw. owoce deserowe, które są najdroższe, ale przy tym wymagają większych nakładów w toku produkcji jak i samego zbioru i transportu do odbiorcy (np. w przypadku malin), ponieważ w przypadku tej kategorii wykluczony jest zbiór mechaniczny. Pozostałe owoce, które nie nadają się do spożycia sprzedawane są do przemysłu. Sprzedaż owoców do przemysłu odbywa się głównie poprzez punkty skupu oraz bezpośrednio do przetwórci. Sprzedaż bezpośrednia stanowi wyjątek, ponieważ zakłady przetwórcze nastawione są na przyjmowanie stałych, dużych dostaw.

Rys. 1. Schemat łańcucha rozdysponowania zebranych owoców²²

Źródło: Opracowanie własne.

Produkcja owoców w Polsce w latach 2011-2016 wzrosła o 36% do 4,6 mln t, głównie w wyniku zwiększenia produkcji jabłek (o 46%) . Na eksport przeznacza się 67% krajowej produkcji przetworów owocowo-warzywnych. Ponadto, spośród krajów UE eksportujących przetworzone owoce i warzywa Polska ma 49-procentowy udział w zakresie koncentratu jabłkowego, 32-procentowy w owocach mrożonych oraz 9-procentowy, jeśli chodzi o warzywa mrożone ²³.

W porównaniu z innymi krajami UE polscy rolnicy są w większym stopniu uzależnieni od przemysłu, do którego trafia ponad połowa zbiorów. Wynika to z faktu, iż:

²² B2B - tu: produkcja towarów do dalszego przetworzenia, B2C - tu: produkcja towarów gotowych do spożycia.

²³ Przetwórstwo owoców i warzyw. Znaczenie w przemyśle spożywczym i rozwój sektora w Polsce, PKO BP, 4 października 2017 r., http://media.pkobp.pl/media_files/c58561d1-0007-40a0-9999-65973129b243.pdf (dostęp 22.06.2018)

- nie każdy owoc nadaje się - jakościowo - na sprzedaż do konsumpcji tj. jako deserowy,
- możliwości sprzedaży na rynku krajowym owoców deserowych są ograniczone poziomem konsumpcji,
- sprzedaż świeżych owoców za granicę wymagałby zorganizowania systemu ich dystrybucji oraz skutecznej promocji.

Pozostałe owoce przeznaczone są np. na dżemy, które jednak stanowią dużo mniejszy segment przetwórstwa. O ile **wartość całego rynku soków²⁴ szacuje się na 6 mld zł to rynek dżemu na poniżej 400 mln zł.** Dużo mniejszy od rynku soków jest też wspomniany rynek mrożonek owocowych tj. ok. 800 mln zł .

Należy też zwrócić uwagę na duże różnice w skali produkcji i sposobie przetwarzania między jabłkami oraz innymi owocami (głównie owocami miękkimi). Poniżej przedstawiono informacje ogólne o skali produkcji i strukturze na podstawie danych z ostatnich kilku lat.

W przypadku jabłek - ok. **60% polskich jabłek przetwarza się**. Z ponad 3 mln ton jabłek produkowanych rocznie: 2 mln ton przeznaczone jest na produkcję koncentratu oraz ok. 200 tys. na sok NFC (sok wyciskany, nie z koncentratu). W Polsce produkuje się ok. 300 tys. ton koncentratu jabłkowego rocznie, w ponad 90% z jabłek polskich (z ok. 2 mln ton). W zależności od impulsów cenowych (relacji cen zagranicznych i krajowych) - eksport (w 50% do Niemiec) wynosił od 250 do 300 tys. ton rocznie, a import od 50 do 100 tys. (najwięcej z Ukrainy i Mołdawii).

Dokonanie bardziej precyzyjnych szacunków udziałów rynkowych poszczególnych podmiotów działających na rynku przetwórstwa spożywczego wymagałoby bardziej szczegółowej segmentacji - w zakresie szczebla obrotu (najpierw jedne podmioty wytwarzają koncentrat, później kolejne robią z niego soki gotowe do spożycia), gatunku owocu i przynależności ich do szerszej kategorii (np. jagodowe, bezpestkowe itp.) itd. Niemniej, biorąc pod uwagę powyższe dane, najważniejsi na tym rynku wydają się być producenci koncentratu oraz producenci soków przeznaczonych do spożycia.

Według Krajowej Unii Producentów Soków (KUPS) 74% zbiorów owoców (oraz 32% zbioru warzyw) w Polsce przeznacza się do przetwórstwa. Około 96% masy jabłek przetwarzanych - przeznacza się na produkcję soków, w tym koncentratów (ZSJ - zagęszczony sok jabłkowy, 88%) oraz soków NFC (8%)²⁵.

²⁴ Z uwzględnieniem soku jabłkowego, cytrusowych, mieszanych i pozostałych.

²⁵ Przetwórstwo owoców i warzyw..., op.cit.

Co do NFC - jego spożycie w ostatnich latach wzrastało, a udział w spożyciu soków w Polsce przekroczył 20%, w Europie zaś - 30%. Produkowany jest głównie z jabłek, ale też z innych owoców np. wiśni czy malin - często jako dodatek do jabłkowego. W przypadku owoców miękkich NFC prawdopodobnie nie ma jeszcze takiego znaczenia.

W przypadku jabłek zdecydowanie największy wpływ na cenę płaconą rolnikom mają producenci koncentratu, a pośrednio też producenci soków (w mniejszym stopniu, gdyż większość koncentratu przeznacza się na eksport).

6. Umowy na rynkach owoców.

W toku czynności kontrolnych pozyskano umowy łączące producentów owoców ze skupami oraz umowy pomiędzy skupującymi a ich odbiorcami, czyli przetwórcami owoców. Dokonana analiza polegała na sprawdzeniu, czy nie dochodzi do naruszenia przepisów ustawy o przewadze kontraktowej oraz czy realizowany jest obowiązek zawierania umów pisemnych na dostawę owoców przez producenta.

Ustawa o przewadze kontraktowej w art. 3 zawiera katalog stosunków prawnych, do których nie stosują się jej przepisy. **Ustawa nie znajduje zastosowania kiedy dostawca zbywa produkty rolne lub spożywcze nabywcy mającemu formę spółdzielni, której dostawca jest członkiem, a także w przypadku kiedy dostawca jest członkiem grupy producentów rolnych, wstępnie uznanej grupy producentów owoców i warzyw lub uznanej organizacji producentów owoców i warzyw i sprzedaje produkty tym podmiotom.**

a) Cena.

Analizowane umowy nie zawierały w przeważającej większości informacji o cenie nominalnej. Częstą praktyką handlową jest zawarcie umowy ramowej przez producenta ze skupem, która następnie uszczegóławiana jest w umowie zawieranej w momencie dostawy, kiedy producent stawia się z owocami u kupującego. Dopiero w takiej umowie wskazywana jest ilość dostarczanych owoców oraz cena (o ile następuje to najpóźniej w momencie dostawy, jest to zgodne z regulacjami ustawy o organizacji niektórych rynków rolnych).

Postanowienia umowy zawieranej między skupem a producentami oraz skupem a przetwórcami ograniczają się częstokroć do enigmatycznego stwierdzenia, że cena ustalona zostanie w momencie dostawy owoców w oparciu o różne kryteria sprowadzające cenę do ceny rynkowej. Kryteria dotyczą ilości owoców na rynku, podaży i popytu, warunków pogodowych czy ceny obowiązującej w danej okolicy.

Zdarzają się jednakże umowy, gdzie cena określona jest w sposób precyzyjny. Cena w takim przypadku wskazywana jest poprzez określenie ceny jednego kilograma

dostarczanego produktu. Umowy zawierają także postanowienia dotyczące cen szacunkowych - należy ocenić to jako niewystarczające rozwiązanie, ponieważ **cena szacunkowa w żaden sposób nie gwarantuje dostawcy zapewnienia jej poziomu w przypadku nieprzewidzianych okoliczności na rynku.**

Strony umów stosują także ceny minimalne, które należy ocenić pozytywnie jako zabezpieczające interesy dostawców, o ile cena minimalna jest uzgodniona przez strony na poziomie uwzględniającym koszty i uzasadniony zysk producenta. Niebezpieczeństwo w takim przypadku stanowią postanowienia regulujące, że strony zgodnie mogą postanowić o zmianie ceny w przypadku nieprzewidzianych okoliczności, co w praktyce może rodzić naciski na zmianę ceny w kierunku ceny rynkowej, ze strony silniejszego ekonomicznie przetwórcy.

Za niepokojącą należy uznać sytuację, w której przetwórcy, poprzez faktycznie uzależnione od nich punkty skupu - oferują rolnikom ceny niepokrywające całkowitych kosztów produkcji, a niekiedy nawet kosztów zmiennych. Przetwórcy będący najczęściej firmami obecnymi na wielu rynkach mają prawdopodobnie dobrą wiedzę o rzeczywistych kosztach produkcji w przeciętnym gospodarstwie sadowniczym.

Takie nierówne rozłożenie ryzyka pomiędzy rolnikiem a przetwórcą przypomina niedozwolone praktyki wykorzystywania przewagi gospodarczej jednej ze stron. Jest prawdopodobnie wykorzystywaniem zasobów kapitałowych drugiej strony (jej własnych i obcych). Prezes UOKiK będzie analizował czy praktyka oferowania cen skupu niższych niż koszt produkcji może być uznana za nieuczciwe wykorzystywanie przewagi kontraktowej.

b) Terminy płatności.

Informacje uzyskane przez Prezesa UOKiK wskazują, że w umowach dostawy owoców, niezależnie od tego czy nabywcą jest punkt skupu czy też przetwórnia, zwykle stosowane są długie terminy płatności.

Ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o terminach zapłaty w transakcjach handlowych (tj. Dz. U. z 2016 r., poz. 684 ze zm.) ustala w art. 5, że jeżeli termin płatności przekracza 30 dni, wierzyciel może żądać odsetek ustawowych, po upływie 30 dni liczonych od dnia spełnienia swojego świadczenia i doręczenia dłużnikowi faktury lub rachunku, potwierdzających dostawę towaru lub wykonanie usługi, do dnia zapłaty, ale nie dłużej niż do dnia wymagalności świadczenia pieniężnego. W uzasadnieniu do ustawy o terminach zapłaty w obrocie gospodarczym wskazywano, że **przyjęcie 30-dniowego terminu uzasadnione jest z punktu widzenia uczciwej praktyki handlowej.** Daje bowiem dłużnikowi możliwość zbadania otrzymanego świadczenia, a także rzetelności dokumentu rozliczeniowego

(Uzasadnienie do projektu ustawy o terminach zapłaty w obrocie gospodarczym, Druk sejmowy Sejmu III kadencji Nr 3035, s. 6).

Z kolei w art. 7 ust. 2 wskazano, że **termin płatności nie może przekraczać 60 dni** liczonych od dnia doręczenia dłużnikowi faktury lub rachunku, chyba że strony w umowie wyraźnie ustalą inaczej i pod warunkiem że ustalenie to nie jest rażąco nieuczciwe wobec wierzyciela.

Należy zauważyć, iż przepisy ww. ustawy o terminach zapłaty są przedmiotem prac rządowych zmierzających do zaproponowania jeszcze krótszych terminów zapłaty.

Tymczasem, najczęściej stosowanym terminem w umowach, które uzyskano w toku kontroli skupów i przetwórców był termin 90 dni. Część przedsiębiorców stosuje także termin 60 dni.

Najdłuższe terminy płatności spośród zawartych w kontrolowanych umowach to **6 miesięcy od dnia doręczenia faktury**. Część umów producent-skup określała termin płatności na **100 dni** (który jak się wydaje również wynika z 90-dniowego terminu płatności w dostawach skup-przetwórcy) albo też na **180 dni**.

Obok terminów, które mogą być uznane za niekorzystne dla dostawców, stosowane są także terminy krótsze takie jak 7, 14 oraz 30 dni. Takie terminy stosowała jednak niewielka grupa podmiotów.

Niektóre z terminów płatności określonych w badanych umowach miały także w niektórych przypadkach charakter mieszany. Wynika to z faktu, że dostawcy płacą w różnych terminach za różne owoce, np. za jeden rodzaj w terminie 21 dni, a za inny w terminie 60. Stosowana jest również zapłata w terminie 21 dni za 40% nabytych owoców, podczas gdy pozostała część (60%) płacona ma być w terminie 30 dni od dnia ostatniej dostawy w sezonie.

7. Praktyki mogące nieuczciwie wykorzystywać przewagę kontraktową.

Prezes UOKiK zidentyfikował, iż podstawowe problemy na rynkach owoców dotyczą ustalania odległych terminów zapłaty za skupione owoce, opóźnień w płatnościach (tj. przekraczania umownych terminów płatności niezależnie od ich długości), a także niejasnego sposobu ustalania cen w umowach nabycia owoców.

a) Odległe terminy zapłaty oraz przekroczenia terminów płatności.

Zgodnie z ogólną zasadą dotyczącą terminów zapłaty zawartą w Kodeksie cywilnym świadczenia będące przedmiotem zobowiązań z umów wzajemnych powinny być spełnione jednocześnie, chyba że z umowy, z ustawy albo z orzeczenia sądu lub decyzji innego

właściwego organu wynika, iż jedna ze stron obowiązana jest do wcześniejszego świadczenia (art. 488 § 1 k.c.).

Strony mogą w umowie, zgodnie z zasadą swobody umów, postanowić o innym niż moment dostawy terminie płatności, co jest częstą praktyką w obrocie owocami, pozwalającą utrzymać płynność finansową nabywcom, oczekującym na zapłatę od dalszych odbiorców owoców lub produktów przetworzonych (tak wynika z wyjaśnień pośredników i przetwórców). Producenci rolni to jednak zwykle mali przedsiębiorcy nieposiadający zaplecza kapitałowego pozwalającego na finansowanie działalności w dłuższej perspektywie w oczekiwaniu na zyski z przyszłych plodów rolnych, dlatego tak ważne jest ustalenie terminów płatności, pozwalających na możliwie bieżące przepływy środków pieniężnych.

Na podstawie art. 7 ust. 2 ustawy o terminach zapłaty termin zapłaty określony w umowie nie może przekraczać 60 dni, liczonych od dnia doręczenia dłużnikowi faktury lub rachunku, potwierdzających dostawę towaru lub wykonanie usługi, chyba że strony w umowie wyraźnie ustalą inaczej i pod warunkiem, że ustalenie to nie jest rażąco nieuczciwe wobec wierzyciela.

Jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia zatorów płatniczych²⁶: „choć nie każdy termin zapłaty dłuższy niż przewidziane ustawowo 30 lub 60 dni jest *a limine* nieuczciwy, to konieczne jest wprowadzenie regulacji wzmacniających pozycję potencjalnych wierzycieli w sytuacji, gdy wydłużone terminy nie mają uzasadnienia, nawet jeżeli wierzyciel godzi się, z różnych względów, np. ekonomicznych, na zawarcie niekorzystnej dla siebie umowy”.

Prezes UOKiK otrzymywał sygnały dotyczące bardzo długich terminów płatności stosowanych przez nabywców owoców. W toku prowadzonych działań kontrolnych ujawniono, że wielu przedsiębiorców nabywających owoce miękkie oraz jabłka przemysłowe stosuje terminy płatności znacznie przekraczające 60 dni.

Umowy analizowane przez Prezesa UOKiK zawierały jeden bądź kilka terminów zapłaty - w zależności od kategorii dostawcy np. dla rolników ryczałtowych, dla dostawców prowadzących działalność gospodarczą. Terminy krótkie, takie jak 3 lub 7 dni, były w badanych umowach zdecydowaną mniejszością. Umawiano się również na płatność w okresach, które określić można jako przeciętne (14 dni, 30 dni). Największą grupę stanowiły jednak terminy długie, do których, w ocenie Prezesa UOKiK, zaliczyć można, sześćdziesięciodniowe i dłuższe. Termin 60-dniowy jest wprawdzie dopuszczalny przez ustawodawcę, jednakże w realiach obrotu owocami, tj. przede wszystkim z uwagi na

²⁶ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia zatorów płatniczych, UD 429, s. 1-2.

powszechne zatory płatnicze i niedochodzenie roszczeń o odsetki przez dostawców owoców, powinien być stosowany tylko w przypadkach, w których zachodzi uzasadniona konieczność. Z analizowanych wzorców i umów nabycia owoców wynika, że nabywcy owoców zobowiązywali się niejednokrotnie do zapłaty po 100 lub 180 dniach od doręczenia faktury, a w skrajnym przypadku, nawet po 6 miesiącach.

Jeden z przedsiębiorców określał termin płatności na 30 dni, jednakże liczony od momentu zakończenia dostaw w danym sezonie, co powodowało, że producent owoców mógłby otrzymać należność nawet po kilku miesiącach od chwili pojedynczej dostawy.

Na długie terminy płatności stosowane w obrocie owocami w dużej mierze wpływ ma m.in. **fakt przerzucania warunków dostaw w górę łańcucha dostaw (tj. zwłaszcza od przetwórcy, przez pośrednika na producenta)**. Pośrednicy, czyli w większości skupcy, dla zmniejszenia ryzyka swojej działalności oferują płatność w terminach równych lub dłuższych niż przetwórcy. Taki wniosek wypływa z umów pozyskanych przez Prezesa UOKiK w toku prowadzonych kontroli. Niewątpliwie zjawisko to nie dotyczy wszystkich skupów działających na badanych rynkach. Wynikać to może z dotychczasowej współpracy skupów z producentami rolnymi lub dobrych warunków oferowanych przez przetwórców.

Prezes UOKiK dostrzegł problem płatności w długim terminie po dostawie nie tylko na rynku owoców miękkich i jabłek przemysłowych. W sprawie zakończonej decyzją nr RBG-3/2018 z dnia 6 marca 2018 r. w sprawie przeciwko Cykoria S.A. z siedzibą w Wierchosławicach postanowienia umów dostaw marchwi do przetwórstwa przeidujące zbyt długie terminy płatności zostały zakwestionowane, co spowodowało znaczące ich skrócenie. W toku postępowania wszczętego przeciwko producentowi cukru Suedzucker S.A. z siedzibą we Wrocławiu jeden z zarzutów stawionych przedsiębiorcy również dotyczy zbyt długich terminów płatności za dostarczane buraki cukrowe.

Należy również wskazać, iż według Krajowego Rejestru Długów (KRD) zadłużenie wśród przedsiębiorców rolnych na początku 2018 roku sięgało poziomu 484 mln złotych²⁷. 84% tej kwoty przypada na gospodarstwa zajmujące się uprawą roli lub hodowlą zwierząt. Koszty bieżącej produkcji rolnej czy też spłata poczynionych inwestycji, przy braku płatności ze strony odbiorców owoców, mogą wiązać się z koniecznością zaciągania zobowiązań kredytowych i braku możliwości wywiązania się z nich. Jako jedną z przyczyn zadłużenia przedsiębiorców z branży rolnej wskazuje się zatory płatnicze, tj. brak terminowych

²⁷ Należy przy tym zastrzec, że dane dotyczą jedynie 9286 zaliczonych do kategorii „przedsiębiorców rolnych”, a nie wszystkich gospodarstw rolnych (według danych GUS na koniec 2015 r. - ok. 1,4 mln), których sytuacja jest według KRD prawdopodobnie jeszcze gorsza.

płatności należnych im kwot, m.in. z tytułu sprzedaży produktów rolnych. Z kolei, całość zadłużenia względem tej grupy wynosi według KRD 96 mln złotych.²⁸

Z kolei, Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii opublikowało w kwietniu 2018 roku raport „Zatory Płatnicze w Polsce. Zielona księga”. Dokument ten dotyczy problematyki zatorów płatniczych, które można zdefiniować jako nieterminowe wywiązywanie się z odroczonej płatności. Dodatkowo w obrocie gospodarczym występuje też inne zjawisko o bardzo zbliżonych w praktyce skutkach. Jest nim stosowanie zbyt długich, często nieracjonalnych terminów płatności za dostarczone towary i usługi. Brak terminowej zapłaty za towary lub usługi, jak również długie oczekiwanie na nią, generuje szereg negatywnych konsekwencji²⁹.

Zatory płatnicze jako zjawisko występujące w gospodarce wywołują szereg skutków wobec uczestników rynku, do których zalicza się:

1) brak możliwości regulowania przez wierzycieli własnych należności, co prowadzić może do narastania zatorów płatniczych - kolejne przedsiębiorstwa w łańcuchu dostaw nie otrzymują należności za dostarczone towary lub wykonane usługi.

2) ponoszenie dodatkowych (ponad konieczne) kosztów prowadzenia działalności związanych z przeterminowanymi należnościami - firmy płacą za uzyskanie alternatywnego źródła pieniądza oraz za obsługę przeterminowanych należności, w tym wdrożenie procedur ograniczania ryzyka współpracy z nierzetelnym kontrahentem. Co ważne, te dodatkowe koszty są najwyższe dla mikro- i małych przedsiębiorstw;

3) osłabienie inwestycji oraz wprowadzania na rynek nowych produktów, co w konsekwencji hamuje rozwój przedsiębiorstw (wzrost); wynika to z faktu, że inwestycje charakteryzują się dużą elastycznością, czyli możliwością odłożenia ich w czasie w przypadku problemów z kapitałem.

4) w kontekście międzynarodowych relacji handlowych regularne opóźnienia w płatnościach rodzą ryzyko reputacyjne i mogą zniechęcać firmy zagraniczne do kontaktów biznesowych z polskimi przedsiębiorcami³⁰.

Wskazane powyżej skutki zatorów płatniczych przedstawione w Raporcie Ministerstwa Przedsiębiorczości i Technologii pokrywają się w znacznej części z problemami, z jakimi borykają się producenci owoców w toku współpracy z przetwórcami. Brak bieżących

²⁸ Złe nastroje w rolnictwie i 484 mln złotych długów, dostęp online: <http://krd.pl/Centrum-prasowe/Informacje-prasowe/2018/Zle-nastroje-w-rolnictwie-i-484-mln-zlotych-dlugow>.

²⁹ Zatory Płatnicze w Polsce. Zielona księga, s. 6.

³⁰ Zatory Płatnicze w Polsce. Zielona księga, s. 6-7.

płatności stanowi realny problem i stanowi ryzyko dla stabilności całego rynku produkcji owoców w Polsce.

Ustawodawca zdecydował się wskazać problem wydłużania terminów płatności jako jedną z przykładowych praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową (art. 7 ust. 3 pkt 4 ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej). Ten sam przepis znajduje zastosowanie do pokrewnej nieuczciwej i bardzo szkodliwej praktyki handlowej jaką jest **przekraczanie umownych terminów zapłaty**.

Otrzymanie należności za dostarczone produkty przez rolników w terminie to wyraz zasady uczciwości kupieckiej (por. art. 9 Prawa Przedsiębiorców)³¹ oraz lojalności ze strony nabywców. Przekraczanie terminów płatności, przybierające postać stałego postępowania danego przedsiębiorcy, **jest natomiast najczęstszym przykładem nieuczciwej praktyki w łańcuchu dostaw owoców**.

Jak wynika z licznych opracowań³², a także wyjaśnień producentów, z którymi Prezes UOKiK zapoznał się w toku prowadzonych działań, **dochodzenie roszczeń z tytułu nieterminowej płatności za dostarczone owoce (kwota główna i odsetki), skutkować może tzw. zemstą handlową i zerwaniem przez dotychczasowego odbiorcę współpracy z danym dostawcą**. Może to również, w opinii producentów rolnych, wpłynąć negatywnie na ich postrzeganie przez innych partnerów handlowych i doprowadzić do ostracyzmu producenta zgłaszającego roszczenia.

b) Niejasny sposób ustalania cen.

Przedsiębiorcy nabywając owoce od producenta, zobowiązani są do zawarcia umowy w formie pisemnej. **Jednym z elementów jaki powinien znaleźć się w umowie jest cena, po której dostawca zobowiązuje się sprzedać owoce** (art. 38q ust. 1 ustawy o organizacji niektórych rynków rolnych).

Zgodnie z art. 613 § 1 Kodeksu cywilnego przez umowę kontraktacji producent rolny zobowiązuje się wytworzyć i dostarczyć kontraktującemu oznaczoną ilość produktów rolnych określonego rodzaju, a kontraktujący zobowiązuje się te produkty odebrać w terminie umówionym, zapłacić umówioną cenę oraz spełnić określone świadczenie dodatkowe, jeżeli umowa lub przepisy szczególne przewidują obowiązek spełnienia takiego świadczenia.

³¹ Ustawa z dnia 8 marca 2018 r. - Prawo Przedsiębiorców (Dz. U. z 2018 r. poz. 646 ze zm.)

³² Patrz m.in. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, „Zwalczanie nieuczciwych praktyk handlowych w ramach łańcucha dostaw produktów spożywczych, realizowanych między przedsiębiorstwami”, COM/2014/0472, s. 8. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 7 czerwca 2016 r. w sprawie nieuczciwych praktyk handlowych w łańcuchu dostaw żywności 2015/2065(INI) oraz komunikat Komisji Europejskiej z dnia 12.04.2018 r. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-2702_pl.htm (dostęp: 03.12.2018 r.)

Analiza umów uzyskanych w toku działań kontrolnych wskazała na **problem braku określenia cen lub też niejasny sposób jej wyliczania**. Przedsiębiorcy stosują w relacjach z dostawcami owoców opracowane przez siebie wzorce umowne. Na podstawie wzorca przygotowywane są umowy ramowe kontraktacji na jabłka przemysłowe oraz owoce miękkie. Ustalenie ceny należy do *essentialia negotii* umowy kontraktacji. Prawo przewiduje możliwość wskazania sposobu ustalania ceny, w miejsce określenia jej w wartości nominalnej (art. 536 k.c.), jednakże zastosowanie zasad obliczania wskazanych w umowie muszą pozwolić stronie na otrzymanie konkretnego wyniku.

Kryteria ustalenia wysokości zapłaty w wielu umowach są tak szerokie, że w istocie nie istnieje żaden sposób dojścia do ceny, ponieważ jest ona uzależniona od okoliczności, które nie dają się przewidzieć w chwili podpisywania umowy i nie są w wystarczającym zakresie mierzalne. **Wielkość podaży, warunki pogodowe i zachowanie konkurencji to kryteria wskazywane w niektórych umowach jako podstawy obliczeń**. Tego typu postanowienia dają pełną dowolność ustalenia ceny przez przedsiębiorcę silniejszego, ustalającego wzór umowy, bez możliwości weryfikacji obliczeń przez drugą stronę. Producent owoców jest zatem zobowiązany wytworzyć i dostarczyć owoce do przetwórcy, natomiast nie zna ceny ich sprzedaży i uzależniony jest od zdarzeń losowych, które mogą wystąpić na rynku.

Analogiczne wykorzystywanie siły rynkowej podmiotu gospodarczego (profesjonalisty) wobec konsumenta byłoby uznane za niedozwoloną klauzulę umowną lub innego rodzaju naruszenie dobrych obyczajów.

8. Postępowania w sprawie nieuczciwego wykorzystywania przewagi kontraktowej.

Kontrole i wezwania w toku postępowania wyjaśniającego na rynkach owoców miękkich oraz rynku jabłek przemysłowych pozwoliły pozyskać materiał dowodowy wskazujący na możliwość naruszeń ustawy o przewadze kontraktowej. W ocenie Prezesa UOKiK, niektórzy przedsiębiorcy nabywający owoce miękkie oraz jabłka przemysłowe mogli stosować względem swoich dostawców praktyki nieuczciwie wykorzystujące przewagę kontraktową.

a) Postępowanie w sprawie T.B. Fruit Polska sp. z o.o. S.K.A. z siedzibą w Dwikozach.

W dniu 30 lipca 2018 roku, Prezes UOKiK wydał postanowienie o wszczęciu postępowania w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową przeciwko spółce T.B. Fruit Polska sp. z o.o. S.K.A. z siedzibą w Dwikozach.

T.B. Fruit Polska sp. z o.o. S.K.A. jest częścią europejskiej grupy należącej do spółki Francoso Corporation Ltd. (Cypr). Spółka osiągnęła w roku obrotowym 2017 obrót przekraczający 100 milionów złotych.

Przedmiotem przeważającej działalności przedsiębiorcy jest produkcja koncentratu jabłkowego. Grupa T.B. Fruit jest liderem ukraińskiego rynku i trzecim producentem soków zagęszczonych w Europie. Grupa T.B. Fruit zajmuje się również produkcją soków NFC, aromatów oraz mrożonek. Przetwarza obok jabłek, między innymi wiśnie, aronię, truskawkę, czarną porzeczkę, jagodę oraz malinę.

T.B. Fruit Polska sp. z o.o. S.K.A. posiada dwa zakłady produkcyjne położone na terenie województwa świętokrzyskiego (powiat sandomierski) oraz województwa lubelskiego (powiat kraśnicki).

Przedsiębiorca ten przekracza znacznie terminy płatności należności za skupione owoce w stosunku do wielu dostawców. W niektórych z badanych przypadków T.B. Fruit Polska zobowiązała się w umowie do dokonywania zapłaty w terminie 14 dni, zaś ostatecznie sadownicy otrzymywali środki po przeszło 200 dniach.

b) Postępowanie w sprawie Döhler sp. z o.o. z siedzibą w Koziętulach Nowych.

Kolejne postępowanie w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową zostało wszczęte w dniu 10 sierpnia 2018 r. przeciwko spółce Dohler sp. z o.o. z siedzibą w Koziętulach Nowych.

Döhler sp. z o.o. jest częścią europejskiej grupy kapitałowej należącej do spółki Döhler Neuenkirchen Gmbh (Niemcy) i jednym z największych podmiotów skupujących jabłka przemysłowe, owoce miękkie oraz wytwarzającym koncentrat jabłkowy w Polsce. Zgodnie z wiedzą Prezesa UOKiK, przedsiębiorca posiada 2 zakłady produkcyjne położone na terenie województwa mazowieckiego, w Koziętulach Nowych (powiat grójecki) oraz Tarczynie (powiat piaseczyński). W skład spółki wchodzi także przejęta w całości przez Przedsiębiorcę, spółka Alpex sp. z o.o. z siedzibą w Łęczeszycach (powiat grójecki), która posiada zakład w tej miejscowości. Z kolei, własnością Alpex sp. z o.o. jest Zakład Przetwórstwa Owoców i Warzyw „Polkon” sp. z o.o. z siedzibą i zakładem w Jasienicy (powiat sandomierski). Polska część grupy kapitałowej Döhler prowadzi zatem działalność przetwórczą w czterech zakładach zlokalizowanych w „zagłębiach” produkcji jabłek i

innych owoców, co sprawia, że warunki umowne oferowane przez tego przedsiębiorcę i jego praktyka postępowania z kontrahentami **ma duży wpływ na standardy rynkowe**.

Pierwszy z zarzutów postawionych przez Prezesa UOKiK koncentruje się na stosowaniu przez Döhler długiego, bo aż **90-dniowego terminu płatności** za skupione owoce. Zastrzeżenia wzbudziły umowy kontraktacji, które spółka zawiera z dostawcami owoców. Döhler przewiduje zapłatę za owoce w 90 dni, podczas gdy polskie prawo dopuszcza standardowo płatności w ciągu maksymalnie 60 dni, co wynika z przepisów ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych. Co więcej, z informacji Prezesa UOKiK wynika, że **spółka nie dotrzymuje nawet tak długich, wyznaczanych przez siebie terminów**. Opóźnienia wynoszą nawet 64 dni, co oznacza, że **w praktyce producent rolny może czekać na pieniądze ponad pięć miesięcy od momentu doręczenia faktury**.

Drugi zarzut dotyczy procesu ustalania ceny. Kształtowanie ceny przez Döhler opiera się na wielu czynnikach, m.in. wielkości podaży, warunkach pogodowych i zachowaniu konkurencji. Są to **okoliczności, których nie da się przewidzieć w momencie podpisywania umów** na wiele miesięcy przed dostawą - daje to nabywcy **dowolność w ustalaniu stawki**, ponieważ katalog czynników wpływających na cenę jest tak szeroki, że pozwala (przy jednoczesnym braku w umowie konkretnego wzoru, wartości czy mierzalnych kryteriów do obliczenia ceny) uzasadnienie każdego jej poziomu. Tymczasem, **umowa kontraktacji powinna dawać pewność warunków zarówno przetwórcy, jak i rolnikowi**.

c) Postępowanie w sprawie Real S.A. z siedzibą w Siedlcach.

Trzecim postępowaniem w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową wszczętym na rynku owoców jest postępowanie prowadzone przeciwko spółce „Real” S.A. z siedzibą w Siedlcach. Postępowanie zostało wszczęte postanowieniem z dnia 10 października 2018 r.

Przedmiotem przeważającej działalności przedsiębiorcy jest produkcja mrożonek. „Real” S.A. to jeden z największych producentów mrożonych owoców w Polsce i w Europie. Obok produkcji mrożonek spółka zajmuje się przetwórstwem owoców oraz produkcją koncentratu owocowego.

„Real” S.A. jest jednym z największych podmiotów skupujących jabłka przemysłowe, owoce miękkie oraz produkującym mrożonki z owoców i warzyw w Polsce. Zgodnie z wiedzą Prezesa UOKiK przedsiębiorca posiada 2 zakłady produkujące koncentrat owocowy: w Bachorzy (powiat sokołowski) i w Nieleddwi (powiat hrubieszowski) oraz 4 chłodnie: w Morszkowie (powiat grójecki), Nowym Koniku (powiat miński), Bronisławowie Dużym (powiat łukowski) oraz Klikawie (powiat puławski).

Prezes UOKiK, podobnie jak w pozostałych postępowaniach, zarzucił spółce „Real” S.A. stosowanie długiego, bo maksymalnie 6 miesięcznego terminu płatności w umowach zawieranych z dostawcami. Poza wyznaczaniem długiego terminu płatności w umowie „Real” S.A. opóźniał się, według informacji zgromadzonych w postępowaniu, również w realizacji płatności za skupowane owoce. Długość opóźnień w płatnościach względem dostawców przekracza 170 dni.

d) Postępowanie w sprawie Rauch Polska sp. z o.o. z siedzibą w Przeworsku.

Zarzuty z zakresu nieuczciwego wykorzystywania przewagi kontraktowej postawiono również producentowi koncentratu owocowego Rauch Polska sp. z o.o. z siedzibą w Przeworsku (dalej: Rauch Polska). Postępowanie wszczęto postanowieniem z 10 grudnia 2018 r.

Przedmiotem przeważającej działalności przedsiębiorcy jest produkcja soków. Grupa kapitałowa Rauch Fruchtsafte GmbH to jeden z największych producentów soków owocowych w Europie. Obok produkcji soków, spółka zajmuje się przetwórstwem owoców oraz produkcją półproduktów z owoców, w szczególności koncentratu owocowego, a także produkcją opakowań do soków i napojów.

Rauch Polska posiada zakłady produkcyjne położone w Przeworsku (województwo podkarpackie, powiat przeworski), Płońsku (województwo mazowieckie, powiat płoński), Kluczkowicach-Osiedlu (województwo lubelskie, powiat opolski) oraz Siemiatyczach (województwo podlaskie, powiat siemiatycki).

Producentowi koncentratu Prezes UOKiK zarzuca, iż w umowach kontraktacji określa cenę w sposób niejasny, podając ogólnikowy sposób jej wyliczenia, którego nie można w praktyce zastosować. Drugi zarzut dotyczy przekraczania terminów zapłaty za dostarczone owoce. Zgromadzony w toku postępowania wyjaśniającego materiał dowodowy wskazuje, iż przedsiębiorca przekracza terminy płatności nie regulując swoich zobowiązań względem dostawców terminowo. Opóźnienia w płatnościach wynoszą do 119 dni.

9. Nowelizacja ustawy o przewadze kontraktowej i prace nad regulacją europejską.

Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi została uchwalona w celu ochrony słabszych uczestników łańcucha dostaw żywności. W interesie publicznym leży, aby grupa podmiotów zajmujących się wytwarzaniem i obrotem żywnością miała zapewnione uzasadnione zyski, które umożliwiłyby inwestycje i zapewnienie odpowiedniej jakości produktów rolnych i

spożywczych. Wśród podmiotów chronionych ustawą szczególną pozycję zajmują producenci owoców, z uwagi na fakt szczególnie słabej pozycji negocjacyjnej, a w praktyce konieczności każdorazowego przystawania na warunki oferowane im przez pośredników i przetwórców.

Uzasadnienie i ocena skutków regulacji pierwotnie przyjętego tekstu ustawy zakładały ewaluację jej funkcjonowania po roku od jej wejścia w życie. W połowie roku 2018 r. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi rozpoczęło pracę nad projektem nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej. Pracownicy Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów brali udział w konsultacjach i bieżących pracach nad tekstem projektu zarówno na etapie rządowym, jak i parlamentarnym.

W dniu 4 października 2018 roku Sejm uchwalił ustawę nowelizującą, która następnie została przyjęta przez Senat bez poprawek. Ustawa została podpisana przez Prezydenta RP 9 listopada, a następnie ogłoszona w dzienniku ustaw RP w dniu 26 listopada 2018 r. **Przepisy znowelizowanej ustawy o przewadze kontraktowej wejdą w życie 11 grudnia 2018 r.**

Najważniejsza zmiana dotyczy nowej definicji przewagi kontraktowej, która odwoływać się będzie wyłącznie do dysproporcji w potencjale ekonomicznym (art. 7 ust. 1 ustawy o przewadze kontraktowej). Dotychczasowa wersja ustawy nie pozwalała w wielu przypadkach na skuteczną interwencję Prezesa UOKiK na rynkach rolnych z uwagi na duże rozdrobnienie podmiotów zajmujących się produkcją i dystrybucją żywności. Regulacja w oryginalnym brzmieniu zakładała, że poza występowaniem dysproporcji w potencjale ekonomicznym dostawcy i nabywcy, słabszy podmiot (zwykle dostawca) nie mógł mieć wystarczających i faktycznych możliwości dostawy produktów do innego kupującego. Jeśli takie możliwości istniały, to nawet mimo występowania rażących nieprawidłowości (np. bardzo długiego braku płatności), ustawa nie mogła być zastosowana.

Podobnym, jak się okazało niepotrzebnym, ograniczeniem były progi obrotowe przewidziane w pierwotnej wersji ustawy (art. 2 ustawy o przewadze kontraktowej). Obejmowała ona jedynie te relacje, w ramach których nastąpiła dostawa produktów rolnych lub spożywczych o wartości powyżej 50 tys. zł w ciągu roku, natomiast roczny obrót silniejszej strony umowy wynosił co najmniej 100 mln zł. Te kryteria nowelizacja usunęła, co pozwoli na ochronę większej liczby przedsiębiorców i gospodarstw rolnych (z zastrzeżeniem, że Prezes UOKiK wciąż będzie interweniował jedynie w interesie publicznym, a zatem przypadkach o większej skali i znaczeniu dla gospodarki).

Kolejnym problemem dostrzeżonym w toku stosowania ustawy był brak zgłaszania zawiadomień przez podmioty dotknięte nieuczciwymi działaniami z obawy przed negatywnymi konsekwencjami ze strony podmiotów stosujących praktyki. Aktualnie, **zawiadamiającym może być każdy podmiot posiadający wiedzę na temat nieuczciwych**

praktyk (nie tylko poszkodowany podmiot), przy czym **dane zawiadamiającego będą chronione i nie będą podlegać udostępnieniu w żadnym trybie** (art. 11 ust. 5 ustawy).

Poza powyższym, **doprecyzowano przepisy dotyczące współpracy Prezesa UOKiK z Inspekcją Handlową w zakresie kontroli przedsiębiorców** prowadzonej na podstawie ustawy o przewadze kontraktowej (art. 21 ustawy). Od 11 grudnia 2018 r. inspektorzy tej ostatniej służby będą mogli prowadzić czynności w miejscu działalności produkcyjnej lub handlowej bez uprzedniego powiadomienia, poza limitem maksymalnej liczby i czasu trwania wszystkich kontroli w ciągu roku u jednego podmiotu, a także, w razie konieczności, pod nieobecność kontrolowanego. Są to zmiany porządkujące, gdyż takie same uprawnienia przysługują pracownikom Inspekcji Handlowej i UOKiK w przypadku kontroli prowadzonych na podstawie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów.

Modyfikacji uległ również **przepis o rygorze natychmiastowej wykonalności**, który będzie mógł zostać nadany w stosunku do całości lub części decyzji Prezesa UOKiK, w przypadku gdy wymagać tego będzie ochrona istotnych interesów dostawców lub nabywców. Instrument ten mógł być wykorzystany w dotychczasowym stanie prawnym, jeżeli stosowanie nieuczciwej praktyki zagrażałoby dalszemu funkcjonowaniu przedsiębiorcy, w stosunku do którego strona postępowania wykorzystywała przewagę kontraktową. Choć należy zaznaczyć, że rygor natychmiastowej wykonalności jest instytucją szczególną, stosowaną w wyjątkowych przypadkach, to w ocenie Prezesa UOKiK pierwotne brzmienie art. 26 ustawy o przewadze kontraktowej, utrudniałoby w razie konieczności jego sprawne użycie.

Przepisy przejściowe ustawy zmieniającej przewidują, iż do postępowań wszczętych przed wejściem w życie ustawy w brzmieniu znowelizowanym, stosuje się przepisy dotychczasowe. Również do umów nabycia zawartych przed wejściem w życie ustawy znowelizowanej co do zasady stosuje się przepisy dotychczasowej.

Należy jednak podkreślić, że **Prezes UOKiK może w terminie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie nowej ustawy wezwać do zaprzestania, w terminie nie krótszym niż 14 dni, stosowania trwających nieuczciwych praktyk, które rozpoczęły się przed zmianą ustawy**. W przypadku dostosowania się przedsiębiorcy do wymogów prawa we wskazanym terminie, **Prezes UOKiK nie będzie mógł nałożyć kary pieniężnej**. W przeciwnym

przypadku, zastosowanie znajdą nowe przepisy, umożliwiające wykazanie nieuczciwego wykorzystywania przewagi kontraktowej na podstawie uproszczonych kryteriów. Ponadto, **wezwany, który nie dostosował swojej praktyki handlowej będzie narażony na karę pieniężną w wysokości do 3% rocznego obrotu.**

Sześciomiesięczny okres, rozpoczynający się 11 grudnia 2018 r. będzie wykorzystany przez Prezesa UOKiK do zajęcia się przypadkami spraw, które dotąd nie mogły być rozpatrywane z uwagi na dodatkowe kryteria oceny, takie jak progi obrotowe czy warunek braku alternatywnego nabywcy (albo dostawcy).

10. Wnioski i podsumowanie.

W roku 2018 Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów podjął w ramach swoich kompetencji **szereg działań zmierzających do zidentyfikowania oraz złagodzenia problemów** występujących na rynkach produkcji, skupu i przetwórstwa owoców miękkich i jabłek przemysłowych. Cena produktów rolnych, w tym owoców, kształtowana jest rynkowo z uwzględnieniem m.in. podaży krajowej i zagranicznej (tegoroczny urodzaj w Polsce i poza jej granicami), struktury rynku produkcji (duże rozdrobnienie producentów, niewiele grup producenckich mogących wynegocjować korzystniejsze warunki skupu) i warunków umownych (dostawy wykonywane *ad hoc* czy też na podstawie umów długoterminowych z gwarancją ceny na określonym poziomie, w tym kontraktacji). **Sposób kształtowania ceny, klarowność jej wyliczenia w umowie, a także terminowość jej zapłaty** są przedmiotem szczególnego zainteresowania Prezesa UOKiK.

Problemy na rynku przedstawione w niniejszym raporcie niewątpliwie wpływają na sytuację pojedynczych producentów. Jak wskazują wyjaśnienia uzyskane przez Prezesa UOKiK, a także głosy ekspertów i organizacji rolniczych, pozycja negocjacyjna producentów rolnych jest słaba, co powoduje, że nie dysponują oni skutecznymi narzędziami obrony swoich praw i interesów w relacjach z nabywcami. Wzrost cen skupu owoców, a przez to poprawa sytuacji producentów rolnych następuje zasadniczo w okresach zmniejszonej podaży (związanej zwykle z mniejszymi plonami lub nieurodzajem). Negatywne skutki zaistniałych czynników naturalnych mogą być jedynie ograniczane poprzez odpowiednie planowanie i ochronę roślin.

Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi, obowiązująca od 12 lipca 2017 r. i znowelizowana 4 października 2018 r., pozwala Prezesowi UOKiK na podejmowanie, w działań mających na celu eliminację sprzecznych z dobrymi obyczajami praktyk handlowych pogarszających sytuację m.in. producentów owoców. Z kolei, kwestie organizacji rynku, wspomagania rolników (m.in. w formie doradztwa, rekompensat, pośrednictwa w wyplatce

dopłat unijnych), ewentualnej interwencji czy też proponowania nowych rozwiązań prawnych należą do kompetencji właściwych ministrów oraz agend rządowych (przede wszystkim ministra właściwego ds. rolnictwa oraz podległych mu jednostek, w tym Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa i Agencji Modernizacji i Restrukturyzacji Rolnictwa).

Nie ulega natomiast wątpliwości, że wszczęte przez Prezesa UOKiK postępowania z zakresu przeciwdziałania nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej są realnym oddziaływaniem na rynek, poprzez eliminację praktyk naruszających interesy dostawców owoców.

Poza czterema, opisanymi powyżej postępowaniami, w których zarzuca się jednym z największych na rynku krajowym przetwórców owoców nieuzasadnione wydłużanie umownych terminów płatności, niedokonywanie zapłaty nawet w tak odległych terminach oraz niejasny sposób ustalania ceny, Prezes UOKiK w przypadkach mniejszej wagi skierował do nabywców owoców wystąpienia na podstawie art. 12 ustawy o przewadze kontraktowej, które miały na celu sprawdzenie stosowanych przez odbiorców produktów rolnych umów i praktyk rynkowych oraz skłonienie tych podmiotów do zaprzestania ewentualnych nieuczciwych działań w stosunku do słabszych partnerów handlowych, bez konieczności wszczynania postępowania administracyjnego.

Wszystkie działania Prezesa UOKiK w zakresie przewagi kontraktowej podejmowane są z urzędu (art. 9, 10 i 12 ustawy o przewadze kontraktowej), jednakże wiedza niezbędna do identyfikacji konkretnego problemu pochodzi przede wszystkim z **indywidualnych zawiadomień, zgłoszeń organizacji** reprezentujących rolników, sygnałów przekazywanych przez **inne organy** oraz **doniesień medialnych**. Największy wpływ na szybkość podjęcia reakcji ma **podanie jak najbardziej szczegółowych informacji** istotnych w sprawie, w tym w szczególności konkretnej nazwy przedsiębiorcy, który ma dopuszczać się nieuczciwych praktyk oraz dokładnego opisu takich naruszeń.

Z uwagi na fakt, iż pojedyncze podmioty wyrażają zwykle obawę przed ujawnianiem zbyt wielu szczegółów dotyczących współpracy, spodziewając się negatywnej reakcji odbiorcy owoców w przypadku zidentyfikowania zawiadamiającego (np. zerwania relacji handlowych, obniżenia cen, rozpowszechnienia złej opinii o dostawcy), jako niezwykle istotną Prezes UOKiK postrzega **współpracę z organizacjami branżowymi**. Izby rolnicze, stowarzyszenia i inne tego typu podmioty mogą nie tylko występować w imieniu swoich członków z powództwami cywilnymi, ale także przekazywać spostrzeżenia i skargi swoich członków Prezesowi UOKiK. Tego typu informacje pomagają w identyfikacji istoty i skali problemu oraz przedsiębiorców odpowiedzialnych za jego występowanie.

Wszystkie sygnały wpływające do UOKiK są starannie analizowane w zakresie możliwości naruszenia ustawy o przewadze kontraktowej oraz podjęcia dalszych działań. W tym kontekście należy zauważyć, że **organizacje sadowników i producentów owoców**, pomimo podejmowania licznych akcji protestacyjnych i wskazywania w ich ramach wielu negatywnych zachowań na rynku **nie dostarczyły informacji wystarczających do podjęcia interwencji administracyjnej**. Brak było informacji identyfikujących wprost naruszcziela oraz przedstawienia dowodów wskazujących na istnienie praktyki. Tytułem przykładu wymienić należy przypadki, w których producenci owoców zarzucali, że byli zmuszani do dostarczania owoców bez poznania ceny, o której dowiadywali się od kupującego następnego dnia. Tymczasem, żadne z zawiadomień nie wskazywało nazwy podmiotu stosującego ww. praktyki, podmiotu poszkodowanego ani też dowodów takich działań. Wobec powyższego Prezes UOKiK nie mógł rzetelnie zweryfikować doniesień w tym zakresie.

Niniejszy raport nie kończy działań Prezesa UOKiK na rynkach związanych z produkcją, obrotem i przetwórstwem owoców - podejmowane i planowane są dalsze działania. Aktualnie, na podstawie przepisów ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów toczy się badanie rynku produkcji koncentratu jabłkowego, a także procesu ustalania ceny skupu jabłek przemysłowych. Mechanizm ten wpływa istotnie na ogólną rentowność produkcji jabłek, również deserowych, z uwagi na fakt, iż większość sadowników nie rozróżnia ściśle na etapie wzrostu, które owoce przeznaczone będą do przetwórstwa, a które do spożycia bezpośredniego. Znaczenie ceny skupu jabłek przemysłowych powoduje, iż w ocenie Prezesa UOKiK konieczna jest weryfikacja procesu ich ustalania przez przetwórców owoców, również w kontekście zgodności z przepisami prawa konkurencji.

Prezes UOKiK zlecił również Inspekcji Handlowej zbadanie ścieżki sprzedaży poszczególnych partii jabłek i malin oferowanych w sieciach handlowych na terenie całego kraju w celu ustalenia genezy zjawiska wysokich cen tych owoców. W okresie letnim duże kontrowersje wzbudziły bowiem **ceny owoców oferowanych konsumentom w sklepach**, które były w niektórych regionach kilkakrotnie wyższe niż owoców przemysłowych. Już na tym - wstępnym - etapie kontroli należy ponownie zwrócić uwagę na rozróżnienie owoców na deserowe, czyli przeznaczone do konsumpcji oraz owoce przemysłowe, które zostają przetworzone. Owoce deserowe są to owoce najwyższej jakości, dlatego też ich cena jest zdecydowanie wyższa niż cena owoców przeznaczonych do przetwórstwa.

Poniżej przedstawione zostało podsumowanie spostrzeżeń Prezesa UOKiK dotyczących rynku owoców w 2018 r., zidentyfikowanych problemów z zakresu

nieuczciwego wykorzystywania przewagi kontraktowej oraz podjętych i planowanych działań.

Rynek owoców w 2018 r.:

- Na cenę i warunki sprzedaży owoców w 2018 r. wpłynęły w istotny sposób korzystne warunki pogodowe i znaczny wzrost produkcji w stosunku do lat ubiegłych. Szacunki dotyczące zbiorów w 2018 oscylują na poziomie 4,2 mln ton. Jest to wzrost o 50% w porównaniu z rokiem poprzednim i o 25% w odniesieniu do średniej produkcji z lat 2011-2015.
- Wszystkie owoce miękkie zanotowały wzrost produkcji rok do roku. Najmniejszy wzrost zanotowała truskawka tylko o 10%, podczas gdy największy wzrost odnotowano w przypadku porzeczki, której produkcja rok do roku wzrosła o 50%. Produkcja pozostałych owoców z krzewów owocowych w sadach i plantacji jagodowych została oceniona na blisko 95 tys. t, to jest o ponad jedną czwartą wyżej od ubiegłorocznej i prawie o połowę wyżej od średniej z lat 2011-2015.
- Ok. 2 mln ton jabłek produkowanych w Polsce przeznacza się na produkcję koncentratu. 200 tysięcy ton przetwarza się na sok wyciskany (NFC). W Polsce produkuje się ok. 300 tys. ton koncentratu jabłkowego rocznie, w ponad 90% z jabłek polskich. W zależności od impulsów cenowych (relacji cen zagranicznych i krajowych) - eksport (w 50% do Niemiec) wynosił od 250 do 300 tys. ton rocznie, a import od 50 do 100 tys. (najwięcej z Ukrainy i Mołdawii). Z powyższego wynika znaczący wpływ na warunki oferowane przez przetwórców owoców, w szczególności producentów koncentratów owocowych, na ceny, terminy płatności i inne warunki zakupu owoców.
- Zaobserwowano **zjawisko powielania warunków** stosowanych przez przetwórcę wobec skupów na producentów owoców dostarczających owoce (m.in. w zakresie ceny i terminów zapłaty). Poprawa warunków umów łączących przetwórców ze skupami owoców (terminowość płatności, jasne ustalanie ceny z odpowiednim wyprzedzeniem, etc.) może mieć zatem przełożenie na lepszą sytuację producentów rolnych
- Umowy zawierane z dostawcami na początku sezonu **częstokroć nie określają ceny**, wskazując, że ceną nabycia owoców będzie cena rynkowa obowiązująca w momencie dostawy lub też podając niedookreślone kryteria, na podstawie których nie jest możliwe wyliczenie ceny przez dostawców (ogólne sformułowania typu: wielkość podaży, warunki pogodowe, zachowania konkurencji, możliwość i warunki zbytu, ilość i jakość dostarczanego towaru).
- Podana przez przetwórcę cena jest pomniejszana przez skupującego o względnie stałe: marżę, ogólne koszty prowadzenia działalności oraz koszty transportu i jest to cena oferowana poszczególnym producentom rolnym. Ostateczna cena oferowana przez skup

ustalana jest również w oparciu o powszechnie dostępne informacje o cenach obowiązujących w okolicznych skupach.

- Skupy nabywają owoce zarówno od osób fizycznych produkujących owoce w przydomowych sadach, jak i dużych gospodarstw dysponujących możliwością zebrania znaczącej ilości owoców (dostawy od kilkudziesięciu kilogramów do kilkunastu ton) i dostarczają owoce do dalszych odbiorców jednorazowo po ok. 25 t.

Zidentyfikowane problemy z zakresu nieuczciwego wykorzystywania przewagi kontraktowej:

- **Odległe terminy płatności** - odbiorcy owoców posiadając przewagę nad dostawcami stosują niepodlegające negocjacom wzorce umowne, ustalając odległe terminy płatności, które niejednokrotnie mogą zagrażać kondycji finansowej dostawców (od 90 do 180 dni).
- **Przekroczenia ustalonych w umowie terminów płatności** - zjawisko to jest obecnie powszechne na rynku. Przełożenie warunków współpracy rozciąga się także na brak płatności, ponieważ brak zapłaty ze strony przetwórców powoduje, że również pośrednicy nie mogą regulować zobowiązań względem swoich dostawców.
- **Niejasny sposób ustalania cen** - producenci owoców podpisując umowy kontraktacji na początku sezonu nie znają cen po jakich będą zbywać owoce. Na siłę traci funkcja gwarancyjna umowy kontraktacji. Produkcja rolna obarczona jest dużym ryzykiem związanym z warunkami atmosferycznymi, niezależnymi od producenta. Konieczność inwestycji w proces produkcji wymaga, aby dostawca już w momencie zawarcia umowy znał cenę po jakiej dostarczy zakontraktowane owoce (cena nominalna) bądź sposób kalkulacji tej ceny, który pozwoli mu oszacować przychody i ocenić opłacalność działań.

Działania Prezesa UOKiK:

- **Prezes UOKiK wszczął cztery postępowania w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową** wobec podmiotów działających w branży przetwórstwa owoców. Postępowania toczą się przeciwko jednym z największych producentów koncentratów owocowych: T.B. Fruit Polska sp. z o.o. S.K.A. z siedzibą w Dwikozach, Döhler sp. z o.o. z siedzibą w Kozietulach Nowych oraz Real S.A. z siedzibą w Siedlcach. Przedsiębiorcom postawiono zarzuty wyznaczania odległych umownych terminów płatności, niedotrzymywania tych terminów oraz niejasnego sposobu ustalania

cen. Opóźnienia w płatnościach względem dostawców owoców sięgają w niektórych przypadkach nawet 200 dni.

- W reakcji na jednostkowe sygnały, Prezes UOKiK wystosował wystąpienia z zakresu nieuczciwego wykorzystywania przewagi kontraktowej zmierzające do ustalenia stanu faktycznego i pozyskania informacji oraz doprowadzenia do stanu zgodnego z prawem.
- Prezes UOKiK przeprowadził w 2018 r. 6 kontroli znaczących przetwórców owoców i warzyw i 1 kontrolę dużego pośrednika.
- W toku działań przeprowadzonych oraz zleconych przez Prezesa UOKiK zrealizowano łącznie 77 kontroli na rynku owoców miękkich oraz jabłek przemysłowych oraz odbyło kilkanaście spotkań z przedsiębiorcami oraz organizacjami branżowymi.
- Dodatkowo, w ramach bieżących działań kontrolnych Wojewódzcy Inspektorzy Inspekcji Handlowej sprawdzili punktów w zakresie cen owoców. Raporty tygodniowe obejmowały średnio przeszło 400 punktów sprzedaży owoców.
- Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa w uzgodnieniu z Urzędem Ochrony Konkurencji i Konsumentów przeprowadził 33 kontrole obowiązku zawierania umów dostawy owoców w formie pisemnej lub dokumentowej od pierwszego dostawcy (producenta).
- Kontrole przeprowadzone na zlecenie Prezesa UOKiK przez Inspekcję Handlową ujawniły cztery przypadki, w których odbiorcy nie zawierali umów na dostawę owoców. Informacja w tej sprawie została przekazana Krajowemu Ośrodkowi Wsparcia Rolnictwa.
- Pracownicy UOKiK pracowali w ramach zespołu przygotowującego projekt wzoru umowy kontraktacji opublikowany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 17 września 2018 r.
- W toku są kontrole Inspekcji Handlowej zlecone przez Prezesa UOKiK w celu prześledzenia sposobu kształtowania się cen jabłek i malin deserowych od producenta do konsumenta (klienta sieci handlowej)
- Badany jest również mechanizm kształtowania się cen jabłek przemysłowych skupowanych przez producentów koncentratu i jego zgodność z regułami prawa konkurencji.
- Począwszy od 11 grudnia 2018 r. przez okres 6 miesięcy obowiązywania przepisów przejściowych nowelizacji ustawy o przewadze kontraktowej Prezes UOKiK będzie reagował na zgłoszenia dotyczące trwających naruszeń m.in. na rynkach owoców, wysyłając wezwania do dostosowania się do przepisów prawa, pod rygorem wszczęcia postępowania w nowym, uproszczonym trybie.

Pozostałe problemy wynikające z informacji pozyskanych przez Prezesa UOKiK:

- Nadprodukcja owoców w sezonie 2018 w odniesieniu do zapotrzebowania na rynku.
- Niski wolumen produkcji objęty umowami kontraktacji.
- Brak decyzji poszczególnych producentów rolnych o przeznaczaniu, na odpowiednio wcześniejszym etapie, części lub całości produkcji owoców na cele przemysłowe, co pozwoliłoby dostosować częstotliwości zabiegów ochronnych i pielęgnacyjnych oraz nakładu pracy i obniżenie kosztów produkcji.
- Naruszenia obowiązku zawierania umów w formie pisemnej, a jednocześnie niska świadomość korzyści dla producentów owoców.
- Producenci owoców nie wykorzystują możliwości zrzeszania się w grupy producenckie, które obejmowałyby również działalność przetwórczą i pozwalały osiągnąć lepszą rentowność działalności.
- Organizacje producentów owoców mają niewystarczający wpływ na negocjację cen i innych warunków skupu oraz ochronę członków przed nieuczciwymi praktykami (poprzez edukację, powództwa cywilne i kontakt z właściwymi organami administracji publicznej).
- Brak wiarygodnych i miarodajnych szacunków wielkości produkcji.